

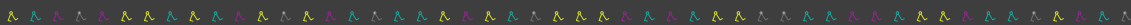

RAVNOPRAVNOST

- regulativa i realnost u Crnoj Gori

Podgorica, 2013.

Koalicija za ravnopravnost KORAK
Koalicioni për Barazi HAPI
Coalition for Equality STEP

Ovaj projekat se realizuje uz finansijsku podršku
Evropske komisije.

YUCOM
Komitet pravnika za ljudska prava

HAPI / KORAK / STEP

RAVNOPRAVNOST

- regulativa i realnost u Crnoj Gori

Koalicija za ravnopravnost KORAK
Koalicioni për Barazi HAPI
Coalition for Equality STEP

Izdavači:

Komitet pravnika za ljudska prava
Svetogorska 17, 11000 Beograd
Tel: 011/3344 235
Fax: 011/3344 425
E-mail: office@yucom.org.rs
Web site: www.yucom.org.rs

Za izdavača:
Milan Antonijević

Priredili:
Petar Đukanović
Tamara Milaš
Zdravko Cimbaljević
Snežana Kaluđerović
Ivana Stjelja

Dizajn, prelom i priprema za štampu:
BENUSSI design

Štampa:
Dosije studio

Tiraž 250

ISBN: ISBN 978-86-83209-49-1

Centar za građansko obrazovanje
Centre for civic education

Centar za građansko obrazovanje (CGO)
www.cgo-cce.org

LGBT Forum progres
www.lgbtprogres.me

Publikacija je izdata u okviru projekta Umrežavanje civilnog društva na kritičnim vrijednostima ljudskih prava u Srbiji, Crnoj Gori i Kosovu, uz finansijsku podršku Evropske komisije, a u partnerstvu sa:

Centar za građansko obrazovanje
Centre for civic education

CHRIS
Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS
Network of the Committees for Human Rights in Serbia CHRIS

Beogradski centar za ljudska prava

Izjava ograničena odgovornosti:

Mišljenja iznijeta u ovoj publikaciji su mišljenja organizacija i autora i ne predstavljaju nužno stavove Evropske unije.

DISKRIMINACIJA	
– pojam, pravni i institucionalni okvir, praksa u Crnoj Gori	6
ŠTO JE DISKRIMINACIJA?	7
PRAVNI OKVIR	8
• Zabrana diskriminacije u Ustavu Crne Gore	8
• Zakon o zabrani od diskriminacije	9
• Posebni zakoni o zabrani diskriminacije	10
• Ostali zakoni koji sadrže odredbe o zabrani diskriminacije:	12
INSTITUCIONALNI OKVIR – MOGUĆNOSTI ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE	12
• Zaštita pred institucijom Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore	13
• Krivični postupak	14
• Prekršajni postupak	14
• Parnični postupak	15
• Inspekcija	15
SUĐENJA ZA DISKRIMINACIJU – STANJE U PRAKSI	15
• Primjeri iz prakse	16
• Diskriminacija osoba sa invaliditetom	16
• Diskriminacija po osnovu nacionalne pripadnosti i jezika	18
• Diskriminacija po osnovu pola	19
• Diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta	20
STANJE LGBT PRAVA U CRNOJ GORI	22
JAVNOST I LGBT POPULACIJA	23
PRAVNI OKVIR I PRAKSA	
ZASTUPLJENOST ŽENA U POLITIČKOJ I DRUŠTVENOJ SFERI	32
PRAVNI OKVIR	33
INSTITUCIONALNI OKVIR	36
PRAKSA	37
• Politička participacija žena	37
• Žene i obrazovanje	41
• Žene u medijima	43
• Žene na tržištu rada	43
	43

**KRATKI VODIČ O OSNIVANJU I REGISTROVANJU
NVO U CRNOJ GORI**

KORAK 1: Osnivanje i registracija NVO-a	46
KORAK 2: Izrada pečata organizacije	47
KORAK 3: Izvod iz registra o jedinici razvrstavanja po djelatnostima/Prijava za obavljanje djelatnosti.	50
KORAK 4: Otvaranje računa u poslovnoj banci	50
KORAK 5: Dobijanje poreskog identifikacionog broja (PIB)	51
• Dodatni korisni linkovi:	51

DISKRIMINACIJA

- pojam, pravni i institucionalni okvir, praksa u Crnoj Gori

ŠTO JE DISKRIMINACIJA?

U instrumente za ostvarivanje ljudskih prava i sloboda i zaštitu od diskriminacije u Crnoj Gori svrstavaju se: Ustav Crne Gore, međunarodni dokumenti i nacionalni propisi, kao i institucije koje se bave ostvarivanjem i zaštitom ljudskih prava.

Zakon¹ u Crnoj Gori definiše diskriminaciju kao svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima. Dodatno, isti zakon propisuje da pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore.

Zabrana diskriminacije sastavni je dio međunarodnog okvira o ljudskim pravima i kao takva prenijeta u zakonodavni sistem Crne Gore koja je ratifikovala sve važne međunarodne ugovore, poput Evropske konvencije o ljudskim pravima, dokumenata Ujedinjenih nacija koje se odnose na spriječavanje diskriminacije žena, rasne diskriminacije i utvrđivanje prava na jednak tretman osoba sa invaliditetom, itd. čime se obavezala i na njihovu primjenu. Jake antidiskriminacione politike i prakse su i u osnovi pravnog sistema Evropske unije čijem članstvu Crna Gora stremi.²

I pored pomaka u ispunjavanju međunarodnih standarda u oblasti antidiskriminacionih politika, u Crnoj Gori diskriminacija, posebno pojedinih ranjivih grupa, ostaje svakodnevica. Donošenje Zakona o zabrani diskriminacije, i njegove najavljene izmjene i dopune, samo su neophodna osnova za suzbijanje diskriminacije. To treba da prati efikasna primjena zakona u praksi, kontinuirano unaprijeđenje zakonodavnog okvira, snaženje mehanizama za monitoring ukupnog procesa, jačanje organizacija civilnog društva posvećenih zagovaranju za ljudska prava, ali i razvoj svijesti koja će doprinijeti otvorenom društvu u kojem svi imaju jednake šanse bez obzira na svoje različitosti.

---

1 Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore”, br. 46/10

2 “Zabrana diskriminacije - propisi i praksa u Crnoj Gori”, autori Zoran Pažin, Marijana Laković, Aleksa Ivanović, dr Saša Gajin, Biljana Braithwaite, Adam Vajs, u izdanju CEDEM-a, 2012

PRAVNI OKVIR

Zabranu diskriminacije u Ustavu Crne Gore

Najviši pravni akt Crne Gore u članu 1. definiše Crnu Goru kao državu zasnovanu na idejama građanske demokratije i socijalne pravde. Princip demokratije, kao stub društvo jednakih i slobodnih pojedinaca, eksplicitno se u članu 2. podržava prenošenjem političke suverenosti na pojedinca- građanina.³

Zabranu diskriminacije neposredno propisuju članovi 7. i 8, koji slijede opštem jemstvu ljudskih prava i sloboda koje je ugrađeno u prethodni član 6. Ustava. Tako se u članu 7. kaže se da je zabranjeno izazivanje ili podsticanje mržnje po bilo kojem osnovu, dakle i prema ličnom svojstvu lica ili grupe, dok se u članu 8. zabranjuje svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kojem osnovu. Član ovo dalje upotpunjuje pravilom o izuzimanju iz pravnog pojma diskriminacije tzv. mjera afirmativne akcije, tj. onih mjera kojima se poboljšava položaj pojedinaca i grupa u cilju ostvarenja njihove pune jednakosti sa drugima.⁴

Antidiskriminacione garancije posebnog karaktera su i u članovima 13. i 14, a odnose se na jezik, pismo i odvojenost vjerskih organizacija od države, dakle, onih odredbi kojima se odražava sekularni karakter države. U članu 13. se utvrđuje da je crnogorski jezik službeni jezik u Crnoj Gori, ali i da su jezici drugih nacionalnih zajednica - srpski, bosanski, albanski i hrvatski - takođe u službenoj upotrebi, te se eksplicira da su ćirilčno i latinično pismo ravnopravni.⁵

Osnovne garancije vjerskih sloboda definisane su članom 14, kojim se propisuje odvojenost države od vjerskih zajednica i neposredno jemči jednakost i ravnopravnost vjerskih zajednica i njihova sloboda u obavljanju vjerskih obreda i poslova. Dalje, član 17. propisuje da su svi pred zakonom jednaki, bez obzira na ličnu posebnost ili svojstvo, što se dopunjuje odredbom člana 19. da svako lice ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda. Najzad, član 18. jemči ravnopravnost muškarca i žene, i obavezuje organe javne vlasti da razvijaju politiku jednakih mogućnosti.⁶ U članu 25. dozvoljava se privremeno ograničenje prava i sloboda, ali istovremeno i zabranjuje njihovo diskriminatorno ograničavanje na osnovu ličnih svojstava lica ili grupa. U istom članu se navodi i da ne trpe ograničenja ustavne zabrane izazivanja i podsticanja mržnje i netrpeljivosti, kao i zabrana diskriminatornog postupanja.⁷

Granice uživanja pojedinih prava i sloboda određuju se uz obezbjeđivanje efikasne primjene ustavnih garancija jednakosti. Tako član 50. kaže da se može zabraniti distribucija informacije, ako je to neophodno po-

3 Ustav Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“, br. 1/2007

4 Ibid.

5 Ibid.

6 Ibid.

7 Ibid.

trebno, da bi se spriječilo podstrekavanje na akte nasilja ili vršenja krivičnih djela, tj. propagiranje rasne, nacionalne i vjerske mržnje i diskriminacije. Član 55. zabranjuje djelovanje političkih i drugih organizacija koje je usmjereno na kršenje zajamčenih prava i sloboda, i izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.⁸

Dakle, svako lice jednako uživa prava i slobode zajamčene ustavnim odredbama, a u pogledu pojedinih prava (npr. jemstva svojinskih prava - član 61), eksplicitno se kaže da zajamčeno pravo pripada i strancima⁹, što je u skladu sa međunarodnim obavezama koje je Crna Gora preuzela.

Pojedine odredbe Ustava imaju za cilj da obezbijede posebne garancije pojedinim kategorijama lica. Neke od njih se odnose na položaj lica u pravno uređenom postupku, kao što je ona odredba kojom se garantuje pravo na upotrebu svog jezika licu koje je lišeno slobode (član 29), kao i licu koje je optuženo i koje koristi pravo na odbranu (član 37), ili ona odredba koja ograničava dužinu trajanja pritvora za maloljetno lice na 60 dana (član 30).¹⁰

Druge odredbe jemče i posebnu zaštitu pojedinim osjetljivih i ugroženih kategorija lica. Ustav propisuje da omladina, žene i osobe sa invaliditetom uživaju posebnu zaštitu na radu (član 64), da država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstva za život (član 67), da se jemči posebna zaštita prava osobama sa invaliditetom (član 68), kao i zdravstvena zaštita djeteta, trudnice, starog lica i osobe sa invaliditetom (član 69), da porodica uživa posebnu zaštitu, te da su u pravima i slobodama izjednačena djeca rođena u braku i van njega (član 72), da majka i dijete uživaju posebnu zaštitu (član 73), da se djetetu jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i drugog iskorišćavanja i zloupotrebe (član 74) i sl.¹¹

Posebna grupa prava i sloboda obezbijedena je i za pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, čija prava nabraja član 79, uključujući i ona vezana za očuvanje identiteta, upotrebu jezika i pisma, školovanje na maternjem jeziku, korišćenje ličnog imena, organizovanje, političku participaciju, informisanje i sl. Kao posebno značajna, u članu 80.¹² Ustavom se jemči pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica sloboda od prisilne asimilacije.

Zakon o zabrani diskriminacije

Crna Gora je jula 2010. donijela Zakon o zabrani diskriminacije, kojim je razrađena zabrana diskriminacije, konkretizovana zaštita od diskrimi-

---

8 Ibid.

9 Ibid.

10 Ibid.

11 Ibid.

12 Ibid.

nacije i uređeni su mehanizmi zaštite. Time je napravljen značajan korak u razvoju demokratije i ljudskih prava u Crnoj Gori.

Zakon definiše diskriminaciju kao svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.¹³ Takođe, zabranjuje svaki oblik diskriminacije, po bilo kojem osnovu.

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od propisanih osnova, osim ako su taj akt, radnja ili nečinjenje objektivno i razumno opravdani zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.¹⁴

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba propisa ili opšteg akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od propisanih osnova, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.¹⁵

Diskriminacijom se smatra i podsticanje ili davanje instrukcija da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu.¹⁶

Trenutno je u proceduri usvajanje izmjena i dopuna Zakona o zabrani diskriminacije kojim se unaprijeđuju definicije diskriminacije kroz usklađivanje sa evropskim standardima, preciziraju kaznene odredbe i jačaju institucionalni mehanizmi zaštite.

Posebni zakoni o zabrani diskriminacije

Pored Zakona o zabrani diskriminacije, usvojen je i Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom¹⁷.

---

13 Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore“, br. 46/10

14 Ibid.

15 Ibid.

16 Ibid.

17 „Službeni list Crne Gore“, br. 39/2011

Usvajanjem novog Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore¹⁸ zaokružena je nadležnost Zaštitnika u oblasti zaštite od diskriminacije, koji ima i jednog zamjenika/cu za ovu oblast, a najavljenim izmjenama i dopunama predviđaju se dalja unaprijeđenja ovog zakona. Zaštitnik/ca je centralni institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije. Nadležnosti Zaštitnika/ce su, pored diskriminacije koja je počinjena od strane državnih organa, organa lokalnih samouprava, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja, proširene i u odnosu na diskriminaciju koja je počinjena od strane svih pravnih i fizičkih lica, što zahtijeva poseban pristup Zaštitnika/ce u preventivnom djelovanju, ali i otklanjanju svih oblika diskriminacije. Kada ocijeni da je neophodno, pred sudom pokreće postupak za zaštitu od diskriminacije, ili se u tom postupku, kao umješlač, pridružuje diskriminisanom licu. Nezavisno od toga, Zaštitniku/ci se može obratiti svako ko smatra da su aktom, radnjom ili nepostupanjem organa povrijeđena njegova/njena prava ili slobode, a postupak je besplatan.

Dodatno, Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja kao i mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije. Pored toga, može inicirati donošenje zakona, drugih propisa i opštih akata radi usaglašavanja sa međunarodno priznatim standardima u oblasti ljudskih prava i sloboda, kao i pokretati postupak pred Ustavnim sudom za ocjenu saglasnosti drugih propisa sa Ustavom i zakonom. Zaštitnik/ca, uz saglasnost diskriminisanog lica, postupa i preduzima mjere za zaštitu od diskriminacije, u skladu sa zakonom. Zaštitnik/ca se bavi i opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unaprjeđenje ljudskih prava i sloboda i saraduje sa organizacijama i institucijama koje se bave ljudskim pravima i slobodama.”¹⁹

Krivični zakonik Crne Gore, kroz član 443., koji se odnosi na “rasnu i drugu diskriminaciju” propisuje: “(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane Crne Gore, (2) Kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. (3) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.”²⁰

---

18 „Službeni list Crne Gore”, br. 42/2011

19 Zakon o zaštitniku/cu ljudskih prava i sloboda Crne Gore, „Službeni list Crne Gore”, br. 42/2011

20 Krivični zakonik Crne Gore, “Službeni list CG”, br. 71/03, 47/06, 40/08, 25/10 i 32/11

Ostali zakoni koji sadrže odredbe o zabrani diskriminacije:

- Zakon o rodnoj ravnopravnosti²¹;
- Zakon o kretanju lica s invaliditetom uz pomoć psa pomagača²²;
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom²³;
- Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica²⁴;
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti;²⁵
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti²⁶;
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju²⁷;
- Zakon o radu²⁸;
- Zakon o državnim službenicima i namještenicima²⁹;
- Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti³⁰;
- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju³¹;
- Zakon o medijima³²;
- Zakon o elektronskim medijima³³;
- Krivični zakonik³⁴;
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici³⁵;
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći³⁶ i drugi propisi.

INSTITUCIONALNI OKVIR - MOGUĆNOSTI ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE

Zakon o zabrani diskriminacije propisuje tri institucionalna mehanizma zaštite od diskriminacije:

1. institucija Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao centralna institucija kojoj građani i građanke mogu da se obrate pritužbom,
2. sudska zaštita, odnosno pravo na podnošenje tužbe sudu,

---

21 "Službeni list Crne Gore", br. 46/07

22 "Službeni list Crne Gore", br. 18/08 i 76/09

23 "Službeni list Crne Gore", br. 49/08, 73/10 i 39/11

24 "Službeni list Crne Gore", br. 32/05

25 "Službeni list Crne Gore", br. 39/04 i 14/10

26 "Službeni list Crne Gore", br. 78/05

27 "Službeni list Crne Gore", br. 79/08, 14/10, 78/10, i 34/11

28 "Službeni list Crne Gore", br. 49/08 i 26/09

29 "Službeni list Crne Gore", br. 50/08, 86/09 I 49/10

30 "Službeni list Crne Gore", br. 14/10

31 "Službeni list Crne Gore", br. 64/02, 31/05, 49/07 i 45/10

32 "Službeni list Crne Gore", br. 51/02

33 "Službeni list Crne Gore", br. 46/10

34 "Službeni list Crne Gore", br. 71/03, 47/06, 40/08, 25/10 i 32/11

35 "Službeni list Crne Gore", br. 46/10

36 "Službeni list Crne Gore", br. 20/11

3. prekršajno pravna zaštita od diskriminacije.

Takođe, Zakon sadrži i pravila koja se odnose na vršenje inspekcijskog nadzora nad primjenom zakonskih odredbi, što je dodatni mehanizama zaštite od diskriminacije.

Zaštita pred institucijom Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Ustav Crne Gore iz 2007. pozicionira Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore kao ustavnu kategoriju definišući ga kao samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda.³⁷ Daju mu se ovlaštenja da na, osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se načela pravde i pravičnosti, vrši svoju funkciju. "Pored nadležnosti i ovlaštenja propisanih posebnim zakonom, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je nadležan i da:

1. podnosiocu/teljki pritužbe koji/a smatra da je diskriminisan/na od strane fizičkog ili pravnog lica daje potrebna obavještenja o njegovim/njenim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite;
2. sprovodi postupak mirenja, uz pristanak lica koje smatra da je diskriminirano i organa, drugog pravnog i fizičkog lica, za koje ono smatra da je izvršilo diskriminaciju, uz mogućnost zaključivanja vansudskog poravnjanja, u skladu sa zakonom kojim se uređuje postupak posredovanja;
3. informiše javnost o značajnijim pojavama diskriminacije;
4. po potrebi, vrši istraživanja u oblasti diskriminacije;
5. vodi posebnu evidenciju o podnijetim pritužbama u vezi sa diskriminacijom;
6. prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima diskriminacije;
7. preduzima aktivnosti radi podizanja svijesti o pitanjima u vezi sa diskriminacijom.."³⁸

Pritužbom se Zaštitniku/ci može obratiti svako ko smatra da je diskriminiran/a aktom, radnjom ili nepostupanjem organa i drugih pravnih i fizičkih lica, ali to može učiniti i organizacija ili pojedinci/ke koji/e se bave zaštitom ljudskih prava, uz saglasnost diskriminiranog lica ili grupe.

Kroz svoj godišnji izvještaj, ali i posebne kada za to postoji potreba, Zaštitnik/ca obavještava Skupštinu Crne Gore o uočenim pojavama diskriminacije, preduzetim aktivnostima i predlaže preporuke i mjere za njeno otklanjanje.

37 Ustav Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“, br. 1/2007

38 Član 21 Zakona o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore“, br. 46/10

Krivični postupak

Postoji mogućnost vođenja krivičnog postupka zbog diskriminacije, odnosno zbog krivičnih djela povrede ravnopravnosti, izazivanja rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti kao i rasne i druge diskriminacije, koja su obuhvaćena Krivičnim zakonikom Crne Gore. Posebnu društvenu opasnost predstavljaju krivična djela čiji je motiv mržnja zbog pripadnosti rasi, boje kože, etničkog, nacionalnog, ili socijalnog porijekla, religijskog ili drugog uvjerenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, političkog ili drugog mišljenja, zdravstvenog stanja, invaliditeta, pripadnosti grupi, ili drugog ličnog svojstva. Stoga, zaštita od diskriminacije zahtijeva efikasnu krivično-pravnu reakciju u svim slučajevima tzv. „zločina mržnje“.

Krivični zakonik, zločin čiji je motiv mržnja, kao kvalifikatorna okolnost, vezuje za krivično djelo povrede ravnopravnosti iz člana 159, ali ova kvalifikacija nema opšti karakter. De lege ferenda opšte pravilo o inkriminaciji zločina iz mržnje, koja za povod ima neko od ličnih svojstava žrtve, kao kvalifikatorne okolnosti, treba naći svoje mjesto u Krivičnom zakoniku, a rezultat krivično pravne represije, u ovim krivičnim slučajevima, mora biti stroža kaznena politika. Iako statistički izvještaji o radu pravosudnih organa ukazuju da je krivično pravna zaštita diskriminiranih zastupljena, to ne znači da u društvu nema negativnog fenomena diskriminacije.

Prekršajni postupak

Prekršaj je povreda javnog poretka, koja je utvrđena zakonom, i za koju je propisana sankcija. Zakonom o prekršajima utvrđuju se uslovi za propisivanje prekršaja i prekršajnih sankcija, prekršajna odgovornost, prekršajni postupak i postupak izvršenja prekršajnih sankcija.

Opšta svrha propisivanja, izricanja i primjene prekršajnih sankcija je da građani/ke poštuju pravni sistem, da se izrazi društveni prekoračini učinio zbog izvršenog prekršaja, i da se dalje preventivno utiče na njega/nju i sva ostala lica da ubuduće ne čine prekršaj.

Zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka mogu, osim nadležnih organa, podnijeti i lica koja su žrtve diskriminacije, pismenim putem nadležnom organu za prekršaje, ili usmeno na zapisnik pred nadležnim organom za prekršaje, u skladu sa Zakonom o prekršajima.

Zahtjev treba da bude jasan kako bi se prema njemu moglo postupiti, i treba da sadrži ime i prezime lica protiv koga se podnosi zahtjev, to jest naziv ili firmu pravnog lica, vrijeme, mjesto i način izvršenja prekršaja, kao i dokaze iz kojih proizilazi da se radi o prekršaju. Prekršajne sankcije su: kazne, mjere upozorenja, zaštitne mjere i vaspitne mjere. Tužba iz člana 24, stav 2, ovog zakona može se podnijeti u roku od 90 dana od dana saznanja za učinjenu diskriminaciju (član 27).³⁹

Parnični postupak

U pokretanju parničnih postupaka zbog diskriminatorских radnji/propuštanja primjenjuju se opšta pravila Zakona o parničnom postupku, uz određene izuzetke koji su predvođeni Zakonom o zabrani diskriminacije.

Svako ko smatra da je povrijeđen diskriminatorским postupanjem organa, drugog pravnog ili fizičkog lica ima pravo na zaštitu pred sudom, u skladu sa zakonom. Postupak se pokreće tužbom. Na postupak iz stava 2 ovog člana shodno se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.⁴⁰ Takav postupak se definiše kao hitan, a u sporu za zaštitu od diskriminacije revizija je uvijek dozvoljena (član 24).⁴¹

Inspekcija

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o zabrani diskriminacije, u odnosu na diskriminaciju u oblasti rada i zapošljavanja, zaštite na radu, zdravstvene zaštite, obrazovanja, građevinarstva, saobraćaja, turizma i u drugim oblastima vrše inspekcije nadležne za te oblasti, u skladu sa zakonom.

SUĐENJA ZA DISKRIMINACIJU – STANJE U PRAKSI

Odredbom člana 3 Pravilnika o bližem sadržaju i načinu vođenja evidencija o slučajevima prijavljene diskriminacije⁴² propisano je da evidencija predstavlja elektronski vođenu bazu podataka koja omogućava neposredan pristup podacima Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore i da se podaci u evidenciji sistematizuju i vode u obliku registra. Pošto elektronska baza još uvijek nije uspostavljena, Zaštitnik se, u novembru 2012, obratio osnovnim sudovima u Crnoj Gori, Vijeću za prekršaje Crne Gore, Upravi policije i svim inspeksijskim organima, radi dostavljanja podataka u vezi slučajeva diskriminacije. Prema dobijenim podacima koji su predstavljeni u Godišnjem izvještaju o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2012⁴³, osnovnim sudovima u Pljevljima, Podgorici, Nikšiću i Kotoru podnešeno je ukupno 12 tužbi u vezi diskriminacije, a predmeti su zaključeni u šest slučajeva u 2012. Uprava policije PJ Podgorica imala je 18 prijava, dok u ostalim organizacionim jedinicama Uprave policije nije bilo evidentiranih slučajeva prijave diskriminacije. Vijeće za prekršaje Crne Gore je izvijestilo da je kod Područnog organa za prekršaje u Podgorici pravosnažno okončan postupak po dva zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, od kojih je jedan zahtjev bio podniet po osnovu člana 43, stav 1 tačka 3. Zakona o medijima, a drugi po osnovu člana 7 stav 1 Zakona o javnom

40 Zakon o parničnom postupku, „Službeni list Crne Gore“, br. 22/2004

41 Ibid.

42 „Službeni list Crne Gore“, br. 23/11

43 Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Godišnji izvještaj o radu za 2012, Podgorica, mart 2013.

redu i miru. Ove dvije pravosnažne odluke odnosile su se na diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije. U jednom slučaju je kažnjeno pravno, a u drugom fizičko lice. Postupak po dva zahtjeva je u toku, kao i jedan postupak kod Područnog organa za prekršaje u Cetinju. U izvještajnom periodu, Vijeće za prekršaje Crne Gore imalo je u radu, u postupku po žalbi jedan predmet po osnovu Zakona o zabrani od diskriminacije.

Ovo ukazuje na činjenicu da građani/ke nijesu dovoljno upoznati sa propisima u oblasti zaštite od diskriminacije i da često ne prepoznaju diskriminaciju, a samim tim je i ne prijavljuju.

PRIMJERI IZ PRAKSE

Diskriminacija osoba sa invaliditetom

I

Slučaj Marijane Mugoše, službenice Glavnog grada i korisnice psa vodiča, koji je imao sudski epilog, pokazao je nedostatke mehanizma za sprovođenje pravosnažnih sudskih odluka, kao i nespремnost Vlade da pokrene prekršajni postupak protiv uprave Glavnog grada. Zbog zabrane ulaska u radne prostorije uz pomoć psa vodiča za slijepa lica 10. decembra 2008, uprkos posebnom zakonu koji omogućava korišćenje ovog pomagala, Marijana Mugoša podnijela je tužbu nadležnom sudu za zaštitu svojih prava protiv poslodavca, Glavnog grada. Sud je izdao privremenu mjeru kojom je Glavni grad bio obavezan da omogući nesmetan povratak na posao do pravosnažnosti presude, ali poslodavac to nije poštovao. Iako su o nezakonitom postupanju poslodavca obaviještena nadležna ministarstva, prekršajni postupak zbog kršenja Zakona o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača nikada nije pokrenut protiv odgovornog lica poslodavca – Glavnog grada, jer ni Ministarstvo rada i socijalnog staranja (predlagač Zakona), ni Ministarstvo unutrašnjih poslova (unutar kojeg djeluje Upravni inspektorat opšte nadležnosti) nijesu prihvatila nadležnost u ovom slučaju, a nije reagovala ni Inspekcija rada. Međutim, Inspekcija je reagovala u slučaju A.S., što je važno, iako ukazuje na nejednaku primjenu zakona. Nakon pravosnažnosti presude kojom je Marijana Mugoša uspjela u sporu protiv poslodavca i dalje joj je zabranjen ulazak u radne prostorije uz pomoć psa vodiča. Izvršni postupak je pokazao slabost državnog mehanizma za sprovođenje pravosnažnih odluka, jer presuda nije izvršena ni deset mjeseci nakon pravosnažnosti, iako je priroda postupka hitna. U izvršnom postupku donijeta su dva rešenja kojima se kažnjavaju Glavni grad i odgovorno lice u Glavnom gradu. Rješenjem Osnovnog suda u Podgorici utvrđeno je da se ne postupa u skladu sa presudom i određeno je izvršenje sprovođenjem izrečene novčane kazne. Na to rješenje izjavljena je žalba, koju je Viši sud usvojio i ukinuo rješenje Osnovnog suda, obavezujući prvostepeni sud da utvrdi i da li, omogućavanjem rada Marijani

Mugoši u posebnim prostorijama, van zgrade u kojoj su zaposleni ostali službenici, Glavni grad postupa na način da izvršava presudu.

Protiv ovakvog rješenja Višeg suda, kojim se ulazi u meritum presude i već utvrđeno činjenično stanje, izjavljena je Ustavna žalba. Postupajući po ukidnom rešenju, prvostepeni sud je u toku izvršnog postupka kazao rošište i istog dana izašao na lice mjesta, tj. obišao je kancelariju namjenjenu Marijani Mugoši, takođe van zgrade u kojoj rade ostali zaposleni. U toj prostoriji je navodno trebalo da boravi još jedna službenica, mada o tome nije bilo pisanog dokaza, prilikom izlaska na lice mjesta konstatovano je da je kancelarija zaključana, a kada je na zahtjev suda otključana, i zapisnički je konstatovano da u prostoriji, bez grijanja, ne postoji ništa što bi ukazivalo da se koristi za rad. Donijeto je novo rješenje u kojem je utvrđeno da Glavni grad ne postupa po presudi, na koje se Glavni grad žalio, ali je Viši sud ovog puta odbio žalbu i potvrdio rješenje Osnovnog suda. Međutim, ni nakon ove odluke Višeg suda u Podgorici, nije došlo do izvršenja presude. Nakon što je u sudskom postupku dokazala da ima pravo da sa psom pomagačem boravi u radnim prostorijama u toku cijelog radnog vremena, a da pozitivan ishod spora nije doveo i do korišćenja prava, Marijana Mugoša je 11. oktobra 2010. podnijela krivičnu prijavu nadležnom tužilaštvu protiv odgovornog lica Glavnog grada zbog krivičnog djela neizvršenje sudske odluke.

Nevladine organizacije za zaštitu ljudskih prava zatražile su od nadležnog tužilaštva da pokrene krivični postupak, ali to kraja te godine nadležno tužilaštvo, nije preduzelo ni jednu radnju, pa je 25. januara 2011. upućen novi dopis. Osnovni državni tužilac u Podgorici je odgovorio da je zatražio prikupljanje potrebnih obavještenja od Glavnog grada i Osnovnog suda u Podgorici radi donošenja odluke. Zbog dužine trajanja izvršnog postupka, odnosno povrede Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, podnijet je i kontrolni zahtjev, koji je odbijen kao neosnovan, uz obrazloženje da je u izvršnom postupku sud postupao ažurno i da je blagovremeno preduzimao procesne radnje. Na ovu odluku suda Marijana Mugoša izjavila je žalbu Višem sudu u Podgorici, koja je odbijena s obrazloženjem da se postupa blagovremeno i u skladu sa Zakonom o izvršnom postupku. Marijana Mugoša je 21. januara 2009. tužila Glavni grad za nadoknadu nematerijalne štete za pretrpljene duševne bolove zbog diskriminacije.

U ovom postupku sud je djelimično usvojio tužbeni zahtjev i dosudio novčanu naknadu u iznosu od 6.000,00 eura. Glavni grad je izjavio žalbu na presudu 2. februara 2011, osporavajući i osnov naknade nematerijalne štete i njen iznos. Zbog činjenice da uprkos pravosnažnoj presudi nije vraćena na posao i da je postupak izvršenja i poslije deset mjeseci još uvijek u toku, bez naznaka da će se ubrzo završiti, Marijana Mugoša podnijela je 1. decembra 2010. predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.⁴⁴

---

44 http://www.hracion.org/wp-content/uploads/Ljudska_prava_u_Crnoj_Gori_2010-2011.pdf

II

Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore obratio se M.R. podneškom koji se odnosi na rad Ministarstva unutrašnjih poslova ističući da su osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori diskriminirane jer nemaju odgovarajući prilaž objektu Područne jedinice Podgorica. Istakao je da ukoliko neki građanin želi da podnese zahtjev za izdavanje lične karte, pasoša ili bilo kojeg drugog ličnog dokumenta koji izdaje taj organ, a osoba je sa invaliditetom, prilaž mu je onemogućen jer ne postoji pristupna rampa.

Nakon upoznavanja sa sadržinom predmeta Zaštitnik je upoznao podnosioca pritužbe sa načinom podnošenja zahtjeva osoba sa invaliditetom ovom organu. Naime, Zakonom o ličnoj karti⁴⁵ i Zakonom o putnoj ispravi⁴⁶ propisano je da se starom, bolesnom i građaninu sa invaliditetom, omogućava podnošenje zahtjeva van službenih prostorija Ministarstva ili na drugi način kojim mu se olakšava podnošenje zahtjeva (program mobilne stanice za uzimanje dijametrijskih podataka); da se ovaj postupak sprovodi od početka 2010; i da je potrebno podnijeti zahtjev, nakon čega ovlašćeni službenici, po dobijanju odobrenja, obilaze osobe sa invaliditetom i vrše njihovo fotografisanje. Nakon ove sprovedene procedure, Ministarstvo je obavezno da izda ličnu kartu/putnu ispravu, odnosno odluči po zahtjevu što prije, a najkasnije u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva. Po mišljenju Zaštitnika, potrebno je obezbijediti u što kraćem roku pristupačnost objekta ove područne jedinice licima sa invaliditetom.⁴⁷

Diskriminacija po osnovu nacionalne pripadnosti i jezika

Pripadnica muslimanskog naroda, profesorica u jednoj srednjoj školi, podnijela je pritužbu Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore koja se odnosi na rad direktora te škole, zbog, kako je navela diskriminatorskog odnosa prema njoj po osnovu nacionalne pripadnosti. U pritužbi se, između ostalog, navodi: da je učenik te škole vrijeđao i pokušao da je fizički napadne; da direktor u vezi sa tim, nije ništa preduzeo; da se u školi više ne osjeća sigurno niti slobodno, kao ostali članovi kolektiva, jer je, zbog nedoličnog odnosa direktora prema njoj, laka meta za izživljavanje pojedinih učenika ili njihovih pijanih roditelja; da joj direktor stalno prijete otkazom iz škole od strane nadležnih organa ukoliko bude reagovala na bilo kakvu vrstu maltretiranja na poslu; da se direktor tako ne ponaša ni prema jednom drugom članu kolektiva; da je ubijedena da je direktor diskriminiše po osnovu nacionalne pripadnosti jer je jedina Muslimanka u kolektivu.

---

45 "Službeni list Crne Gore", br. 12/07

46 „Službeni list Crne Gore”, br. 21/08 i 25/08

47 http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/Final_Izvjestaj_za_2013_310320131450.pdf, str.131.

Postupajući po toj pritužbi, Zaštitnik je zatražio i dobio izjašnjenje od direktora škole, u kojem se, između ostalog, navodi: da je imenovana od škole dobila jubilarnu nagradu za navršenih 10 godina rada škole; da je u jednom periodu dobila, na ime plaćanja stanarine, određeni iznos finansijskih sredstava; da se nalazi u vrhu liste prioriteta za rješavanje stambenog pitanja radnika škole; da joj je dodijeljena nastava preko norme zbog čega dobija znatno uvećanu platu; da se raspored časova prilagođava prema njenoj potrebi i želji; da je, na njen zahtjev za odsustvo po osnovu vjerskih praznika ili drugih privatnih razloga, uvijek dobijala saglasnost direktora škole; da nema nikakvih informacija, niti bilo kakvih saznanja da joj je bilo ko i bilo kada od učenika škole ili nastavnog osoblja upućivao uvrede po nacionalnoj osnovi; da je, na osnovu ispitnog postupka, utvrđeno da je učenik te škole prekršio Kućni red škole, jer joj je u školskom holu uputio niz uvreda i psovki, ali da nije utvrđeno da je to bilo po nacionalnoj osnovi; da je direktor škole, u vezi tog slučaja, preduzeo mjere u skladu sa svojim ovlašćenjima; da se, nakon toga, učenik ispisao iz te škole.

Po završetku ispitnog postupka, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je dao mišljenje da nije utvrdio povredu prava na koje je podnositeljka ukazala u pritužbi, tj. da je diskriminisana od uprave škole po nacionalnoj osnovi, o čemu je upoznao podnositeljku pritužbe.⁴⁸

Diskriminacija po osnovu pola

M.V, pedijatrijska sestra u JZU Dom zdravlja Podgorica, podnijela je pritužbu Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, koja se odnosi na rad JZU Dom zdravlja Podgorica, zbog prestanka radnog odnosa kao tehnološkog viška dok se nalazila na porodijskom odsustvu. Ispitivanjem svih činjenica i okolnosti, Zaštitnik je utvrdio da je pritužba M.V. osnovana i da joj je donošenjem rješenja o prestanku potrebe za radom na osnovu utvrđenog viška zaposlenih, povrijeđeno pravo iz radnog odnosa.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je, nakon ispitnog postupka i utvrđenih činjenica, dao mišljenje sa preporukom, da JZU Dom Zdravlja Podgorica, bez odlaganja, preduzme potrebne mjere i radnje i omogući M.V. iz Podgorice ostvarivanje prava iz radnog odnosa, u skladu sa ratifikovanim međunarodnim ugovorima, tj. u skladu sa Konvencijom UN o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i Konvencijom Međunarodne organizacije rada br.183 o zaštiti materinstva. S tim u vezi, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore dobio je izvještaj od JZU Dom Zdravlja Podgorica, da je podnositeljka pritužbe vraćena na rad i raspoređena na odgovarajuće radno mjesto, pa je na taj način ispoštovana preporuka Zaštitnika.⁴⁹

---

48 http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/Final_Izvjestaj_za_2013_310320131450.pdf, str. 125/126.

49 http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/Final_Izvjestaj_za_2013_310320131450.pdf, str.129/130.

Diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta

LGBT Forum Progres podnio je 2. oktobra 2012. krivičnu prijavu Osnovnom državnim tužiocu (ODT) u Baru protiv M.P. zbog prijetnji članu LGBT zajednice. Naime, M.P je članu LGBT zajednice poslao privatnu poruku prijeteći mu da će ga kidnapovati i izvršiti fizičke povrede nad njim, kidanjem određenog dijela tijela, omaložavajući ga i vrijeđajući njegovo dostojanstvo.

Osnovni sud u Baru prvostepenom krivičnom presudom osudio je građanina M.P. (1988), studenta iz Bara, zbog krivičnog djela ugrožavanja sigurnosti, iz člana 168. st. 1. Krivičnog zakonika, zato što je putem društvene mreže "Facebook" prijetio članu LGBT zajednice. Sud je M.P. izrekao prvostepenu uslovnu osudu kojom mu je utvrđena kazna zatvora od tri mjeseca i istovremeno određeno da se kazna neće izvršiti ukoliko okrivljeni u roku od dvije godine, po pravosnažnosti presude, ne učini novo krivično djelo.

U ovom slučaju, blagovremeno i efikasno je obezbijedena primjena prava i poštovanje ljudskih prava i sloboda i potvrđena objektivnost i nepristrasnost pravosudnih organa.⁵⁰

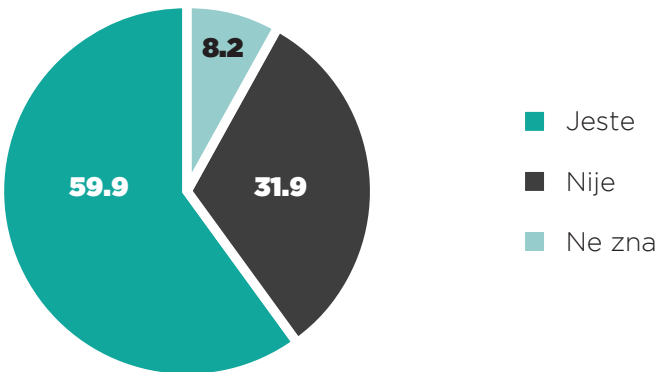
STANJE LGBT PRAVA U CRNOJ GORI

JAVNOST I LGBT PRAVA

U Crnoj Gori, položaj LGBT osoba je pod uticajem dominantne društvene percepcije da njihovo postojanje predstavlja kršenje morala i vrijednosti društva, kao i predstave o poželjnom i prihvatljivom načinu života koji proizilazi iz izrazite patrijarhalnosti i prihvatanja heteroseksualnih obrazaca emotivnog i seksualnog života kao jedino ispravnih. Pojedinci su zbog svoje stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta izloženi različitim oblicima isključivanja, nasilja i diskriminacije. To se dešava kako u okviru njihovih porodica tako i u društvu u cjelini. Istraživanja ukazuju da poštovanje ljudskih prava i sloboda ne zavisi samo od zakonskog i institucionalnog okvira, već i od nivoa obrazovanja građana/ki i njihove informisanosti, načina razmišljanja, stavova koji čine pogled na svijet, kulture, ekonomskog stanja i ukupnog nivoa razvijenosti društva. Jednakost pred zakonom i ravnopravnost svih građana/ki, bez obzira na njihove različitosti, jemče najviši pravni akti, ali realne životne situacije su daleko od toga.⁵¹

Centar za građansko obrazovanje (CGO) i LGBT Forum Progres su početkom 2012. sproveli istraživanje o stavovima građana i građanki Crne Gore o diskriminaciji, sa posebnim osvrtom na LGBT populaciju. Rezultati ukazuju da je socijalna distanca građana/ki najveća prema HIV pozitivnim osobama, seksualnim manjinama (LGBT), Romima i osobama sa invaliditetom, kao i da 54% ispitanih građana/ki ne bi željelo da njihova djeca imaju prijatelje koji su drugačije seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.⁵²

Da li je po Vašem mišljenju homoseksualnost bolest?

51 „Strategija unapređenja kvaliteta života LGBT osoba (2013-2018)“ Vlade Crne Gore, Uvod, str 4.

52 Stavovi o diskriminaciji i LGBT, Centar za građansko obrazovanje (CGO) i LGBT Forum Progress, 2012.

Predrasude i negativni stavovi prema LGBT populaciji, prema rezultatima istraživanja, češći su kod starijih osoba, onih sa nižim obrazovanjem, onih koji žive na sjeverozapadu i u ruralnim djelovima Crne Gore. Odnosno, kao tolerantiji se pokazuju mladi, urbani, visokoobrazovani i žene. Međutim, ohrabruje otvorenost građana/ki za nove informacije, posebno one naučnog karaktera: čak 74% populacije ne bi imalo ništa protiv da im djeca u školi prisustvuju predavanjima koja o homoseksualnosti govore sa naučnog aspekta. Ovo implicira da se upravo u obrazovanju i podizanju svijesti javnosti nalazi ključni osnov za borbu sa postojećim predrasudama.

Pitanja prava LGBT populacije su u posljednje vrijeme sve prisutnija u crnogorskim medijima, ali senzibilnost prema LGBT populaciji bi trebalo i dalje izgrađivati i kod samih novinara/ki, da bi ove teme bile na adekvatan način predstavljene u javnosti. Pored toga, radi boljeg razumijevanja izazova sa kojima se LGBT osobe suočavaju, neophodno je raditi više na razvijanju i podsticanju istraživačkog novinarstva u pristupu ovoj temi. LGBT tematika je dugo dominirala u okviru zabavnog programa, rubrika o razonodi i sličnih. Međutim, poslednjih godina postaje najzastupljenija u društveno-političkim rubrikama, što ohrabruje i ukazuje da se ove teme počinju shvatati kao važne društvene teme.

Nažalost, LGBT zajednica je i dalje izložena govoru mržnje posebno u elektronskim medijima/portalima. Uočava se nepostojanje sistemskog odgovora na izlive diskriminatorskih stavova i govora mržnje, izostanak sankcija i relativizacija govora mržnje što doprinosi širenju atmosfere netolerancije i linča prema pripadnicima/ama LGBT populacije. Kod određenih medija čak postoji i praksa podsticanja homofobičnih, patrijarhalnih i diskriminatornih obrazaca mišljenja i stavova.

Kada se analizira terminologija koja se koristi u crnogorskim medijima, primjetno je da se u okviru tema koje se odnose na LGBT populaciju sve češće koriste korektni termini, kao npr: *homoseksualac*, *gej populacija*, *istopolna zajednica*, *parovi istog pola*, *lezbejka*, *seksualno orijentacija*, *gej parada ili povorka*, *transeksualac*, *lezbejska ljubav*, *homofobija*. No, diskriminišuća terminologija koja negativno vrijednuje ili vrijeđa LGBT populaciju još uvijek se može sresti u medijskim sadržajima. Često ćete u crnogorskim medijima pročitati pogrdne riječi kao što su pederčina/e i lezbače, drugačija seksualna orijentacija se nerijetko naziva izopačenošću a LGBT osobe bolesnicima. Ovakva terminologija se intenzivira tokom jačeg prisustva tema o LGBT pravima u javnosti, poput najava Povorke ponosa, i obično se nalazi u komentarima čitalaca, ali i u autorskim tekstovima, u formi intervjua, nekada i kolumnama u najčitanijim dnevnim novinama. Govor mržnje na internet portalima doživljava svoju ekspanziju u komentarima na tekstove, blogove i sl, a administratori često ne reaguju i ne uklanjaju uvredljive sadržaje koji otvoreno pozivaju na mržnju i nasilje prema LGBT osobama.

Ovakvo odnos medija je jedna od prepreka u razvoju kulture tolerancije. Mediji još ne prihvataju da se komentar koji čitalac napiše, bio on pozitivan ili negativan, smatra sastavnim dijelom objavljenog teksta pa samim tim taj medij snosi istu odgovornost kao i onaj/a koji/a je to napisao/la.

Socijalne mreže su, takođe, postale poligon za izlive mržnje prema pripadnicima LGBT zajednice.

Stav jednog od korisnika FB o LGBT pravima

Conversation started October 1, 2012

milan [redacted]

11:32pm

Pedercino ljigava sto sramis Crnu Goru i ovaj napaceni narod. Kidnapovacu te i ima da ti okinem to malo kurca sto imas. Sram te bilo ti baljego ljudska. Pitaj tatu kako je lijepo kad vodis ljubav sa zenom. Idi lijeci se ili pucaj sebi u glavu... Samo toliko SOTONO! STOP PARADI GRESNIKA!!!

Prijetnje slične ovoj se skoro svakodnevno nađu u nečijem inbox-u, sms-u, komentaru teksta na portalima, ili budu direktno upućene na ulici samo zbog toga što neko pripada ili se sumnja da pripada drugačijoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Nažalost, malo ovakvih slučajeva se prijavljuje zbog straha žrtava da ne budu dio dodatne diskriminacije ili diskriminišućeg tretmana od strane institucije kojoj bi se obratile.⁵³

PRAVNI OKVIR I PRAKSA

Crna Gora ima solidno razvijen zakonodavni okvir koji bi trebalo da služi suzbijanju svake vrste diskriminacije, pa i diskriminacije prema LGBT osobama. No, primjena zakona je još nedovoljno dosljedna da bi se moglo govoriti o tome da je crnogorsko društvo dovoljno bezbjedno i otvoreno za ljude koji su drugačije seksualne orijentacije.

Iako *Ustav Crne Gore* diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta nigdje eksplicitno ne pominje, mnogi članovi Ustava koji govore o zabrani diskriminacije po različitim osnovama se mogu prepoznati kao zaštitna mjera kojima se garantuje nepovredivost prava seksualnih i rodnih manjina i zabrana diskriminacija prema njima. U tom pravcu, posebno je značajan član 7. koji propisuje da je zabranjeno izazivanje ili podsticanje mržnje po bilo kojem osnovu, dakle, i prema ličnom svojstvu lica ili grupe, dok član 8. jasno zabranjuje svaku neposrednu ili posrednu diskriminaciju.⁵⁴ Dalje, isti član se upotpunjuje pravilom o izu-

53 Foto arhiva NVO LGBT Forum Progres, Podgorica

54 Ustav Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“, br. 1/2007

zimanju iz pravnog pojma diskriminacije tzv. mjera afirmativne akcije, tj. onih mjera kojima se poboljšava položaj pojedinaca i grupa u cilju ostvarenja njihove pune ravnopravnosti sa drugima.⁵⁵

U praksi, član koji govori o mjerama afirmativne akcije se nije, do sad, primjenjivao kada su u pitanju osobe drugačije seksualne orijentacije. Naime, u 2011, pripadnik LGBT zajednice, student, zatražio je od Ministarstva prosvjete i nauke da mu pomogne jer je isti bio predmet svakodnevnne diskriminacije, doveden u situaciju da nije mogao iznajmiti stan usljed činjenice da je prepoznat kao, tada jedini javno deklarirani pripadnik LGBT zajednice u zemlji. Htio je iskoristiti pravo na afirmativnu akciju kao pripadnik manjinske zajednice i time riješiti svoj egzistencijalni problem uputivši Ministarstvu zahtjev za obezbijeđenjem smještaja u studentskom domu, iako je na listi za dodjelu smještaja u domu bio ispod crte za prijem, a zadovoljavao je osnovne uslove u smislu statusa studenta državnog univerziteta. Ministarstvo je odbilo njegovu molbu.

Zakon o zabrani diskriminacije posebnim članom (član 19) zabranjuje diskriminacija po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije: „Svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije smatra se diskriminacijom. Rodni identitet i seksualna orijentacija su privatna stvar svakog lica i niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji.“⁵⁶ Njime se direktno zabranjuje bilo koji oblik diskriminacije prema LGBT osobama u Crnoj Gori.

Međutim, situacija na terenu je drugačija. Njegova primjena, kada je riječ o LGBT osobama, još uvijek slabo funkcioniše i skoro da nije prisutna. Potrebna je dodatna edukacija državnih službenika, sudija, tužilaca i advokata kako bi sve strane bile upoznate sa važnošću ovog zakona i značaju njegove dosljedne primjene u praksi.

Na inicijativu crnogorskih nevladinih organizacija, koja je podnešena 19.12.2013, usvojene su i djelimične izmjene i dopune *Krivičnog zakonika*. Upućena su četiri prijedloga za njegovu izmjenu i dopunu, a sve u cilju njegovog potpunijeg i dugoročnijeg usklađivanja sa međunarodnim standardima i preporukama, kao i Ustavnim garancijama u oblasti zabrane diskriminacije i suzbijanja mržnje i netrpeljivosti. Od četiri prijedloga, dva nijesu usvojena, jedan je djelimično usvojen, a jedan je usvojen u cjelosti⁵⁷.

Prvi prijedlog dat je u odnosu na rješenje predloženo u radnoj verziji *Krivičnog zakonika* pod naslovom "Posebna okolnost za odmjerenje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje", član 42a., *i djelimično je usvo-*

55 Ibid.

56 Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore“, br. 46/2010

57 "HRA-JUVENTAS, usvojeni predlozi u predlogu Zakona o izmjenama i dopunama KZ-a, april 2013", zvanično obavještenje između organizacija koje su podržale ovu inicijativu dobijeno dana 29.04.2013.

jen, iz razloga što nije usvojeno da se lična svojstva dodaju kao otežavajuća okolnost kod krivičnog djela iz mržnje, kao ni da se u okviru člana 142. Krivičnog zakonika doda stav 31, koji bi precizno definisao krivično djelo zločin iz mržnje, dok je djelimično usvojen prijedlog koji se odnosio na propisivanje kvalifikovanih oblika krivičnih djela kako bi se obezbijedilo strožije kažnjavanje izvršilaca krivičnih djela, koja se u praksi najčešće javljaju kao manifestacije zločina motivisanih mržnjom.

Drugi prijedlog se odnosio na dopunu člana 443. „Rasna i druga diskriminacija“, *koji je usvojen u cjelosti*, tako da se stav 3. dopuni da glasi: (3) Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira mržnju ili netrpeljivost po osnovu rase, pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva, ili podstiče na rasnu ili drugu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine. Predloženo je i da se doda novi stav 4. koji precizno definiše (4) Ko djelo iz st. 1 do 3. ovog člana vrši zloupotrebom položaja ili ako je usljed tog djela došlo do nereda ili nasilja, kazniće se za djelo iz stava 1. i 2. ovog člana zatvorom od jedne do osam godina, a za djelo iz st. 3. zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

Treći prijedlog je predviđanje uvođenja novog člana Krivičnog zakonika: „Povreda slobode izražavanja rodnog identiteta i seksualne orijentacije“, *ali prijedlog nije usvojen*.

Četvrti prijedlog se odnosio na izmjenu i dopunu člana 159., „Povreda ravnopravnosti“ na način da se iz stava 1. obriše riječ „ljudska“, kako bi ostala šira formulacija „prava i slobode“, i *nije usvojen*.

Zakon o radu u dijelu „zabrana diskriminacije“, član 5, propisuje da je „Zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo.“⁵⁸

No, i pored toga što postoji dio koji se odnosi na „seksualno opredjeljenje“ ovakav termin treba da se zamijeni sa „seksualna orijentacija“ jer se ovako može razumjeti da se osoba opredjeljuje koje će biti seksualnosti, što ni u kojem slučaju nije tačno. Takođe, termin „seksualna orijentacija“ se koristi i u Zakonu o zabrani diskriminacije, Strategiji za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba,... što nameće potrebu da se ovaj termin hitno treba zamijeniti sa „seksualna orijentacija“ i tako Zakon o radu terminološki uskladiti sa drugim zakonima u kojima se zabranjuje diskriminacija po seksualnoj orijentaciji. Dalje, u ovom Zakonu je izostavljena je zabrana diskriminacije po osnovu rodnog identiteta. Mnoge transrodne osobe nijesu u prilici da priznaju osjećaj pripadnosti drugom polu, od

onog koji im je pripao po rođenju, upravo zbog straha od diskriminacije od strane poslodavca i eventualnog gubitka posla. Stoga, zabranu diskriminacije u radu po osnovu rodnog identiteta takođe treba uvesti u član 5. ovog Zakona i time garantovati zaštitu prava na radu transrodnih osoba u Crnoj Gori.

U članu 23. *Zakona o medijima* zabranjeno je objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili ne pripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etnickoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti.⁵⁹

Kako i u Zakonu o radu, tako i u Zakonu o medijima treba zamjeniti termin „seksualna opredijeljenost“ sa „seksualna orijentacija“. Dodatno, od diskriminacije u medijima, trebaju se zaštititi osobe zbog svojeg drugačijeg rodnog identiteta, pa odredbi o zaštiti od diskriminacije u medijima treba dodati i termin „rodni identitet“.

Vlada Crne Gore je u maju 2013. usvojila prvu „*Strategiju unapređenja kvaliteta života LGBT osoba (2013-2018)*“, koja se isključivo fokusira na zaštitu prava i poboljšanje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori. Ova strategija nastala je kao sistemski odgovor Vlade Crne Gore da se odlučno bori protiv svih oblika diskriminacije LGBT populacije. Njeno usvajanje, praktično, znači mobilisanje svih društvenih aktera na veće jedinstvo u promociji i zaštiti prava LGBT osoba. Tako se LGBT zajednici i svim LGBT osobama šalje snažna poruka solidarnosti i zajedništva u odnosu društva prema izazovima i problemima sa kojima se suočavaju, a pozivaju svi društveni akteri na predan rad ka poboljšanju položaja, bezbjednosti, zaštite prava i većoj vidljivosti LGBT osoba u crnogorskom društvu.

Pri definisanju ciljeva i aktivnosti Strategije, osim procjene stanja u Crnoj Gori, zakonodavnog i institucionalnog okvira, vrijedni rezultati napora i inicijativa, preduzetih minulih godina, od strane nevladinog sektora u Crnoj Gori, korišćena su i najbolja iskustva društava u kojima je stepen zaštite prava LGBT osoba najoptimalniji, poput Holandije, Norveške, Švedske, Velike Britanije i Sjeverna Irske, te Kanade. Prije usvajanja konačnog teksta Strategije, obavljene su konsultacije s LGBT zajednicom, domaćim LGBT grupama i nevladinim organizacijama posvećenim zaštiti ljudskih prava. Takođe, konsultacije su obavljene i s vodećim LGBT organizacijama u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Turskoj.⁶⁰

Tužba zbog diskriminacije LGBT osoba protiv S.R. od strane LGBT Forum progresa i Centra za antidiskriminaciju EKVISTA

Univerzitetski profesor S.R. se, putem medija, direktno obratio roditeljima i, između ostalog, im poručio da tog dana, za kada je Povorka

59 Zakon o medijima, „Službeni list Crne Gore“, br. 51/02, 62/02

60 „Strategija unapređenja kvaliteta života LGBT osoba (2013-2018)“ Vlade Crne Gore, Uvod, str 4.

ponosa bila zakazana, sklone djecu i ne dozvole im da “gledaju tu bruku na televiziji”. S.R je upozoravao da majka sinu nakon toga neće moći da kaže “ti si moj ponos”, te da neće više biti nadahnutih govora sa rečenicom “bio si ponos našeg plemena”. Ova rečenica govori o tome da LGBT osobe nijesu ponos svojih roditelja i šire porodice i da se oni ne mogu ponositi svojim ukupnim identitetom samo zato što su drugačije seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Dalje, S.R. tvrdi i da je homoseksualnost uzrok nepravilnog vaspitanja (zabrana druženja ili stvorena odbojnost prema suprotnom polu), a slabije uslovima života (internati, kasarne, zatvori, sportski kolektivi, brodovi).

Tužbu zbog diskriminacije LGBT osoba protiv S.R podnijele su zajedno nevladine organizacije Centar za antidiskriminaciju - Ekvista i LGBT Forum Progres, tražeći njegovo javno izvinjenje. Sudski postupak pred Osnovnim sudom u Podgorici je trajao dvije i po godine. Presuda, sa detaljnim obrazloženjem od 11 strana, je donešena 17. maja 2013. Njome se utvrđuje povreda prava na jednakost tužilaca LGBT Foruma Progres i Centar za antidiskriminaciju EKVISTA, učinjena od strane tuženog S.R. iz Nikšića, objavljivanjem teksta „Parada rujanja crnogorskom ponosu“ 09.05.2011. u dnevnim novinama „Dan“, jer se u istom iznose stavovi koji vrijede čast i ugled i dostojanstvo ličnosti, ugrožavajući slobode i prava građana/ki pripadnika homoseksualne orijentacije, a koji predstavljaju akt diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije. Prvostepenom presudom se zabranjuje S.R. ponavljanje diskriminacije objavljivanjem tekstova iste ili slične sadržine putem medija, nalaže plaćanje troškova postupka u iznosu od 900€ i obavezuju se „JU Media mont“ DOO Podgorica, kao osnivač “Dana”, koji je objavio diskriminatorne tekstove da u roku od 15 dana po pravosnažnosti presude, o trošku tuženog, objavi istu u cjelosti u prvom narednom broju.

Napomena: *Ova presuda, u trenutku pripreme ove publikacije, nije bila pravosnažna jer je tuženi iskoristio pravo žalbe tako da predmet još nije okončan.*

Takođe, Centar za građansko obrazovanje (CGO), LGBT Forum Progres i doc. dr F.K. podnijeli su Sudu časti Univerziteta Crne Gore (UCG) inicijativu da to tijelo ocijeni da li je univerzitetski profesor dr S.R, kroz publikovanje teksta “Parada rujanja crnogorskom ponosu”, u dnevnom listu “Dan”, dana 09.05.2011. eventualno povrijedio Kodeks akademske etike. Podnosioci inicijative iskazali su sumnju da je kroz predmetni tekst iznijeto niz kvalifikacija i stavova koji su upitni sa aspekta naučnih činjenica, akademskih argumenata i savremenog koncepta ljudskih prava garantovanih domaćim i međunarodnim standardima. Dodatno, oni su iskazali i bojazan da saopšteni stavovi ugrožavaju kredibilitet nastave i ugleda UCG i zatražili da se izrekne najstrožija mjera „javna osuda sa

objavljivanjem u Biltenu Univerziteta, i u medijima“. Sud časti UCG nikada nije razmatrao ovu pritužbu zbog, kako je objašnjeno nadležnom službeniku CGO-a, nedostatka kvoruma i nemogućnosti sazivanja sjednice. CGO se obratio, dodatnim dopisima, povodom ovog slučaja, dekanu Filozofskog fakulteta u Nikšiću i rektoru Univerziteta Crne Gore na koje nikada nije odgovoreno.⁶¹

Krivična prijava protiv M.Đ. iz Nikšića

LGBT Forum Progres, dan nakon premijernog prikazivanja prvog igranog TV spota posvećenog toleranciji prema istopolnoj ljubavi, podnio je Osnovnom državnom tužiocu u Podgorici krivičnu prijavu protiv građanina **M.Đ.**, iz Nikšića, koji je u „Dnevnim novinama“ dao izjavu koja se našla uokvirena sa podnaslovom “Za tako nešto se dobijaju batine”. Naime, navijač nikšićkog fudbalskog kluba „Čelik“, M.Đ. rekao je da ne može zamisliti da je u isti kontekst stavljeno navijanje i ljubljenje dva muškarca. „Ja to smatram bolesnim, jer kad se navija onda se navija. Na ovaj način, promocijom „njihovih“ prava, ništa se ne može unaprijediti, već samo unazaditi. Zna se šta navijači misle o ovome, za tako nešto se dobijaju batine“, kaže član „Fap mašine“.

LGBT Forum Progres je povodom ovog slučaja informisan da su službenici PJ Nikšić zbog teritorijalne nadležnosti dostavili kompletan predmet PJ Podgorica, kao i izjavu građanina M.Đ. zamjenici Osnovnog državnog tužioca (ODT) **A.K.** u prostorijama tužilaštva, zajedno sa svim spisima predmeta u dalju nadležnost. Ista je, telefonskim putem, obavijestila službenike PJ Podgorica, koji su zaduženi za postupanje po ovoj prijavi “da tužilaštvo postupa po navedenoj prijavi, te ako bude potrebe obavijestiti radi preduzimanja daljih aktivnosti i prikupljanja dodatnih obavještenja, o čemu je sačinjena službena zabilješka”.

Izvršni direktor LGBT Forum Progres pozvan je, u službene prostorije ODT-a u Podgorici i od strane ODT-a informisan da ovaj organ nije našao elemente krivične odgovornosti građanina protiv kojeg je podnijeta prijava, već da se utvrđuje odgovornost medija, i odgovornih osoba u njemu, zbog objavljivanja konkretnog sadržaja. Krajem 2012, ODT u Podgorici, informisalo je LGBT Forum Progres da je ovo tužilaštvo podnijelo Područnom organu za prekršaje u Podgorici zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka protiv okrivljenog pravnog lica preduzeća “Media Nea” iz Podgorice i odgovornih lica u tom pravnom licu B.D. i S.R. u kojem postupku su oglaseni krivim i kažnjeni u skladu sa zakonom. Nakon godinu dana pravno lice (preduzeće “Media Nea”) je kažnjeno sa 2.000 eura, a dva odgovorna lica (urednici B.D. S.R.) sa po 200 eura.⁶²

---

61 Publikacija “Zastupanje slučajeva diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije u Crnoj Gori: Od načela do prakse”, LGBT Forum Progres, decembar 2012.

62 Pravna arhiva nevladine organizacije LGBT Forum Progres, Podgorica

ZASTUPLJENOST
ŽENA U JAVNOM I
POLITIČKOM ŽIVOTU
CRNE GORE

PRAVNI OKVIR

Prihvaćenost i poštovanje principa rodne ravnopravnosti smatra se najvišim standardom modernog demokratskog društva i jednim od osnovnih ljudskih prava, a u ustavno uređenje Crne Gore je uveden Ustavom iz 2007. Ustav predviđa obavezu države da garantuje ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti (Čl. 18), kao i zabranu svake, neposredne ili posredne diskriminacije, po bilo kojem osnovu, pa i po polnoj i rodnoj pripadnosti.⁶³

Najvažniji zakon u ovoj oblasti je Zakon o rodnoj ravnopravnosti, koji je usvojen 2007, kao prvi antidiskriminacioni zakon u Crnoj Gori. Njime se rodna ravnopravnost definiše kao ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada (član 2.)⁶⁴ Zakonom se propisuju mjere za eliminisanje diskriminacije po osnovu pola i kreiranje uslova koji će omogućiti jednake šanse učešća u svim oblastima društvenog života za oba pola. U članu 4.⁶⁵ Zakona data je definicija diskriminacije po osnovu pola kao svako pravno ili faktičko, neposredno ili posredno razlikovanje, privilegovanje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na polu zbog kojeg se nekom licu otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i drugim područjima javnog života. Istovremeno, ovaj Zakon ne tretira kao diskriminaciju mjere donijete ili preduzete radi otklanjanja i sprječavanja nejednakog postupanja prema ženama i muškarcima tj. otklanjanja posljedica nejednakosti i neravnopravnosti žena i muškaraca i promovisanja rodne ravnopravnosti (član 5.)⁶⁶.

Opšte mjera u cilju postizanja rodne ravnopravnosti, predviđene Zakonom, odnose se kako na nivo države, tako i na nivo lokalnih samouprava. Skupštine i Vlade Crne Gore obavezne su da u okviru svojih nadležnosti primjenjuju princip rodne ravnopravnosti prilikom izbora i imenovanja na određene funkcije, obrazovanja radnih tijela i utvrđivanja sastava zvaničnih delegacija države (član 10.)⁶⁷. Takođe, jedinice lokalne samouprave su obavezne da promovišu i ostvaruju princip rodne ravnopravnosti i preduzimaju sve moguće mjere da ga ostvare (član 11.)⁶⁸. Političke stranke u svojim aktima, kao što su statuti i programi, određuju mjere za postizanje rodno uravnotežene zastupljenosti u svojim organima, na listama kandidata za poslanike/ce i odbornike/ce, u izabranim poslaničkim i

63 Ustav Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“, br. 1/2007

64 Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni list Crne Gore“, br.46/2007

65 Ibid.

66 Ibid.

67 Ibid.

68 Ibid.

odborničkim klubovima te na listama za izbor na javne funkcije na svim nivoima (član 12.)⁶⁹. Mediji su u obavezi da promovišu rodno ravnopravnost kroz programsku koncepciju i korišćenje rodno senzitivnog jezika (član 13.)⁷⁰Pored opštih mjera, Zakon u članu 16.⁷¹ predviđa mogućnost i preduzimanja posebnih mjera za obezbjeđenje i unaprijeđenje rodne ravnopravnosti u oblastima društvenog života u kojima je utvrđena nejednaka zastupljenost žena i muškaraca, tzv. mjera afirmativne akcije.

Zakon o zabrani diskriminacije, kojie je usvojen 2010⁷², definiše preciznije pojam diskriminacije i dalje unaprijeđuje opšti antidiskriminacioni pravni okvir, posebno u dijelu oblika diskriminacije koji nijesu definisani drugim antidiskriminacionim zakonima, te utvrđuje i određeni institucionalni okvir koji služi kao mehanizam zaštite.

Pored Zakona o rodnoj ravnopravnosti i drugih antidiskriminacionih zakona, od značaja za postizanje rodne ravnopravne važna je i regulativa kojom se regulišu aktivnosti i uređenje političkih stranaka, kao i izorno zakonodavstvo. Tako su način izbora odbornika i poslanika propisani Zakonom o izboru odbornika i poslanika iz 1998⁷³, a sve do usvajanja izmjena i dopuna ovog Zakona 2011, nijesu bile predviđene odredbe koje se tiču polne strukture izbornih lista političkih partija i koalicija. Izmjenama i dopunama izbornog zakonodavstva uvodi se tzv. kvotni sistem prilikom podnošenja izbornih lista za parlamentarne i lokalne izbore i istovremeno predviđaju sankcije za nepoštovanje istog. U članu 39.a Zakona određeno je da izborna lista mora imati najmanje 30% kandidatkinja manje zastupljenog pola, s tim da izborna komisija može odbiti proglašenje izborne liste ukoliko ne ispunjava ovaj uslov i ne otkloni nedostatke liste u zakonski predviđenom roku. Istim izmjenama Zakona izvršena je izmjena člana 96. koji predviđa da se mandati koje je izborna lista dobila dodjeljuju kandidatima prema redosljedu na izornoj listi.⁷⁴

Zakon o političkim partijama iz 2004⁷⁵, predviđa da se procedura utvrđivanja kandidata u postupku izbora organa vlasti utvrđuje Statutom političke partije, kao jednim od njenih osnovnih akata. Statutom se definiše i način obezbjeđenja afirmativne akcije radi ostvarenja ravnopravnosti polova prilikom izbora organa partije.

69 Ibid.

70 Ibid.

71 Ibid.

72 Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore“, br.46/2010

73 Zakon o izboru odbornika i poslanika, „Službeni list Republike Crne Gore“, br. 4/1998

74 Zakon i izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika, „Službeni list Crne Gore“, br. 46/2011

75 Zakon o političkim partijama, „Službeni list Crne Gore“, br. 21/2004

Deklaracija o rodnoj ravnopravnosti, usvojena 2006⁷⁶ od svih tadašnjih parlamentarnih stranaka, poziva na promociju uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena u odlučivanju u skladu sa praksama razvijenih evropskih demokratija. Takođe se pozivaju svi, a prije svega politički i državni subjekti, koji se neposredno bave osmišljavanjem i sprovođenjem politika rodne ravnopravnosti da prate i objavljuju izvještaje koji sadrže podatke o učešću žena na mjestima odlučivanja u političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu da bi se na taj način dobila stvarna slika stanja i preduzimale određene mjere u cilju promjene. Deklaracijom se sugerise medijima da vode računa o korišćenju rodno senzitivnog jezika, a da programski sadržaji uključuju i teme koje se tiču rodne ravnopravnosti. Preporučeno je i vođenje rodno senzitivne statistike, kao i osmišljavanje stimulativnih mjera i podrške za NVO-e koji se bave postizanjem veće zastupljenosti žena. Važan segment deklaracije jeste i ohrabrivanje svih subjekata da iniciraju i prate inicijativu za donošenje Zakona o izmjeni i dopuni zakona o izboru odbornika i poslanika u Crnoj Gori radi uvođenja i punog poštovanja smisla kvotnog sistema za manje zastupljeni pol, sa krajnjim ciljem postizanja najmanje 30% žena na izbornim kandidatskim listama i najmanje 30% žena izabranih u predstavnička tijela na svim nivoima. Takođe, ohrabruju se svi subjekti da iniciraju izmjene i dopune Zakona o političkim partijama kroz unošenje obavezujućih normi o zastupljenosti žena u organima partija najmanje 30% .

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori- PAPRR (2008-2012)⁷⁷ predstavlja važan strateški dokument Crne Gore u oblasti rodne ravnopravnosti, a temelji se na nacionalnom zakonodavstvu i međunarodnim instrumentima ljudskih prava, pravnim dokumentima Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope, Evropske unije i specijalizovanih međunarodnih organizacija koje djeluju u oblasti rodne ravnopravnosti. U poglavlju pod nazivom "Politika i odlučivanje" navodi se da je stvaranje uslova za ravnopravno učešće žena i muškaraca na mjestima političkog odlučivanja na svim nivoima, povećano učešće žena na mjestima odlučivanja koje imenuje Vlada, te povećanje broja žena iz ruralnih oblasti i Romkinja u organima koji donose odluke na lokalnom nivou, u skladu sa čl. 14 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena Ujedinjenih nacija (CEDAW), strateški cilj društva. Svi nosoci aktivnosti za realizaciju mjera postizanja rodne ravnopravnosti, obavezni su da podnose polugodišnji izvještaj o realizovanim aktivnostima Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Ovaj izvještaj uključuje i izvještaje nevladinih organizacija koje su uključene u sprovođenje pojedinih mjera iz PAPRR. Na osnovu ovih izvještaja, Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava dostavlja Vladi Crne Gore godišnji izvještaj o ostvarivanju PAPRR. Novi

76 Deklaracija o rodnoj ravnopravnosti, 2006.

77 <http://www.minmanj.gov.me/files/1219655106.pdf>

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori- PAPRR (2013.-2017.)⁷⁸ uključuje značajan broj aktivnosti koje su bile predviđene i prethodnim planom, ali nijesu realizovane, posebno one koje se odnose na unaprijeđenje psihosocijalne podrške ženama i djeci žrtvama nasilja, učešće žena na mjestima odlučivanja i položaj žena na tržištu rada. Osim toga, usljed neprimjenjivanja principa rodnog budžetiranja, čime finansiranje većine aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti direktno zavisi od podrške međunarodnih organizacija, postavljeno je kao jedan od prioriteta prilikom koncipiranja politika. Još uvijek nije kreirano povoljno okruženje za učešće žena u političkom životu na svim nivoima, pa je i ovaj cilj prisutan i u novoj verziji PAPRR-a.

Nakon donošenja Nacionalnog plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, veliki broj opština u Crnoj Gori je donijelo lokalne planove aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti. Slično planu na državnom nivou suština lokalnih akcionih planova je u osnaživanje manje zastupljenog pola u politici i na mjestima odlučivanja.

INSTITUCIONALNI OKVIR

U skladu sa međunarodnim dokumentima koje je Crna Gora prihvatila, a koji podrazumijevaju ostvarenje rodne ravnopravnosti ne samo kroz zakonske norme već i u praksi, razvijen je i institucionalni okvir. Dvije su ključne institucije koje se bave primjenom politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori: Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Pored njih značajnu ulogu ima i institucija Zaštitnika/ce za ljudska prava i slobode.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore je osnovan 2001. kao stalno radno tijelo Skupštine sa zadatkom da razmatra i prati ostvarivanje Ustavom utvrđenih sloboda i prava građana, sa posebnim osvrtom na pitanja koja se odnose na rodnu ravnopravnost. U njegovu nadležnost spada, između ostalog, i razmatranje prijedloga zakona, drugih propisa i opštih akata koji se odnose na ostvarivanje načela rodne ravnopravnosti; praćenje primjene ovih prava kroz sprovođenje zakona i unaprijeđivanje principa rodne ravnopravnosti, posebno u oblasti prava djeteta, porodičnih odnosa, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja, obrazovanja, zdravstva, socijalne politike i informisanja; učešće u pripremi, izradi i usaglašavanju zakona i drugih akata sa standardima evropskog zakonodavstva i programima Evropske unije koja se odnose na rodnu ravnopravnost, afirmisanje potpisivanja međunarodnih dokumenata, koji tretiraju ovo pitanje i praćenje njihove primjene, saradnja sa odgova-

---

78 Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2013-2017), Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica, januar 2013. godine

rajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladinim organizacijama iz ove oblasti⁷⁹.

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti djeluje u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava⁸⁰, a formirano je reorganizacijom ovog Ministarstva 2009, čime su na ovo Odjeljenje prenijeti poslovi koji su se prethodno nalazili u nadležnosti Kancelarije za rodnu ravnopravnost, koja je funkcionisala u okviru Generalnog sekretarijata Vlade Crne Gore. Nadležnosti Odjeljenja su da koordinira aktivnosti koje imaju za cilj uspostavljanje rodne ravnopravnosti i učestvuje u pripremi i donošenju akcionih planova za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima; prati primjenu međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti, preuzima mjere za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i kreira kvalitetan monitoring poštovanja tih dokumenata; priprema Plan aktivnosti, predlaže njegovo usvajanje i prati njegovo sprovođenje; priprema programe za sprovođenje Plana aktivnosti na osnovu izvještaja organa za oblasti iz njihove nadležnosti; organizuje istraživanja i analize o stanju rodne ravnopravnosti i analize potrebne za sprovođenje Plana aktivnosti, kao i sakupljanje podataka u okviru saradnje na nacionalnom i međunarodnom nivou; priprema izvještaje o ispunjavanju međunarodnih obaveza od strane Crne Gore u oblasti rodne ravnopravnosti; saraduje sa lokalnom samoupravom i pruža podršku za osnivanje mehanizama za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou; uspostavlja saradnju sa nevladinim organizacijama; preuzima i podstiče aktivnosti na edukaciji o rodnoj ravnopravnosti i organizuje izdavanje publikacija čiji je cilj promovisanje rodne ravnopravnosti; postupa po predstavkama građana/ki u kojima se ukazuje na posrednu ili neposrednu diskriminaciju po osnovu pola, zauzima stavove i daje mišljenja i preporuke, a po potrebi obavještava Zaštitnika ljudskih prava i sloboda o postojanju diskriminacije po osnovu pola.

PRAKSA

Politička participacija žena

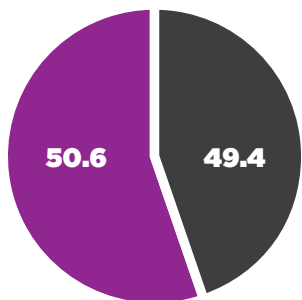
Ukupan broj stanovnika Crne Gore, prema popisu iz 2011, iznosi 620 029, od toga je 313 793 žena i 306 236 muškaraca, odnosno procentualni udio žena je 50,60%.⁸¹

---

79 <http://www.skupstina.me/index.php/me/odbor-za-rodnu-ravnopravnost/o-rad-nom-tijelu>

80 <http://www.minmanj.gov.me/organizacija/odjeljenje-za-poslove-rodne-ravnopravnosti>

81 <http://www.monstat.org/cg/page.php?id=533&pageid=322>

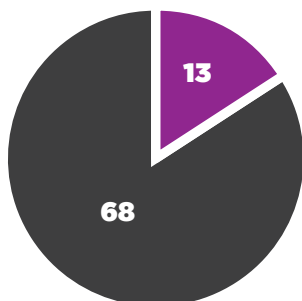

Procentualno učešće žena u ukupnom broju stanovništva Crne Gore / Popis stanovništva 2011.

- Žene
- Muškarci

Još uvijek nije kreirano povoljno okruženje za učešće žena u političkom životu na svim nivoima, od republičkog do lokalnog. Iako je broj žena u Skupštini Crne Gore povećan za 6% (ukupno 17,2%) u odnosu na prethodni saziv iz 2009, nije realizovana preporuka Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) od 21. oktobra 2011. o nužnosti izmjene Zakona o izboru odbornika i poslanika koja bi obezbijedila da svako treće mjesto na izbornim listama političkih partija pripadne ženi kandidatkinji⁸². Na izbornoj listi Evropske Crne Gore, koja je sa novim koalicionim partnerima formirala Vladu, na posljednjim parlamentarnim izborima 2013, među prvih deset mjesta nije bilo žena, dok je na posljednjih 11 mjesta bilo deset žena.

Skupština Crne Gore ima ukupno 81 poslanika/cu, od čega je 13 poslanica. Predsjednik i sva tri potpredsjednika Skupštine su muškarci.⁸³

Odnos zastupljenosti žena i muškaraca u skupštini Crne Gore / Skupštinski saziv iz 2013.

- Žene
- Muškarci

U poređenju sa svjetskim prosjekom procentualne zastupljenosti žena u parlamentima (19.6%), Crna Gora se sa 17,2% poslanica u Skupštini nalazi ispod ovog svjetskog.

Polna raspodjela poslaničkih mjesta po parlamentarnim strankama pokazuje približno istu sliku, kao i na nivou Skupštine. Najveći procenat

82 http://media.institut-alternativa.org/2013/05/Izvjestaj-o-stanju-u-oblasti-reforme-pravosudja-i-ljudskih-prava-_poglavlje-23_-u-Crnoj-Gori-u-periodu-od-10.1.pdf

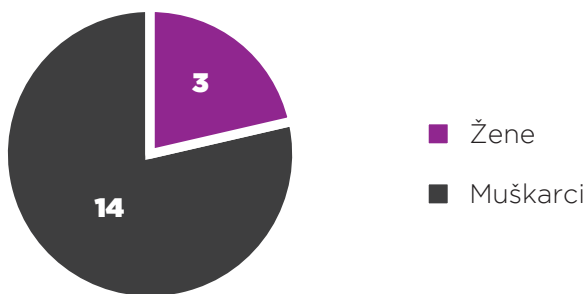
83 <http://www.skupstina.me/>

žena je u redovima vladajuće Demokratske partije socijalista (DPS) oko 17%, što će reći da su, od ukupno 29 poslanika, pet žene. Demokratski front ima tri poslanice u Skupštini. Socijaldemokratska partija (SDP) ima sedam poslaničkih mjesta u Skupštini, od njih je samo jedna žena. Socijalistička narodna partija (SNP) ima devet poslanika/ca, od čega su dvije žene. Pozitivna Crna Gora (PCG) ima sedam poslanika/ca, među kojima je jedna žena⁸⁴. Bošnjačka stranka (BS), kao ni albanske partije nemaju nijednu ženu u skupštinskim klupama, dok Hrvatsku građansku inicijativu (HGI) u predstavlja jedna poslanica.⁸⁵

Pored zalaganja za veće učešće žena u političkom životu zemlje, nijedna stranka nema više od 17% ženskih predstavnika u parlamentu.

U parlamentarnim radnim tijelima, kojih ima 15, uglavnom dominiraju muškarci. Žene su najbrojnije u Odboru za rodnu ravnopravnost gdje je 11 članova/ca 10 žena, a značajnije su prisutne i u Odboru za prosvjetu, nauku, kulturu i sport. U svim ostalim odborima većinu čine muškarci, dok u Odboru za ekonomiju, finansije i budžet, Odboru za bezbjednost i odbranu, Odboru za antikorupciju i Komisiji za praćenje i kontrolu postupaka privatizacije nema nijedna žena.⁸⁶

U aktuelnom sastavu Vlade Crne Gore funkciju predsjednika i pet potpredsednika obavljaju muškarci. Generalni sekretar je muškarac a od ukupno 17 ministarstava samo tri ministarska mjesta zauzimaju žene. Žene zauzimaju 40,3% pomoćničkih pozicija u ministarstvima.⁸⁷

Žene i muškarci na ministarskim pozicijama u Vladi Crne Gore / Sastav Vlade iz 2013.

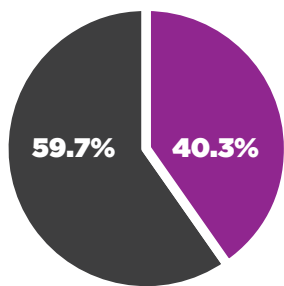
84 U prvobitnom sastavu su bile dvije, ali je rotacijom u poslaničkom klubu jedna zamijenjena stranačkim kolegom

85 http://www.skupstina.me/index.php?strana=poslanici&menu_id=4

86 http://www.skupstina.me/index.php?strana=radna_tijela&menu_id=7

87 <http://www.gov.me/naslovna/vijesti-iz-ministarstava>

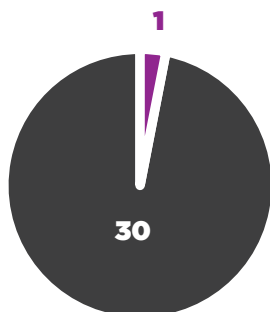

Žene i muškarci na pomoćničkim pozicijama u Vladi Crne Gore / Sastav Vlade iz 2013.

- Žene
- Muškarci

Podaci pokazuju nizak stepen zastupljenosti žena i na lokalnom nivou. Samo u jednoj od dvadeset jedne opštine u Crnoj Gori žena je predsjednica opštine, dok su u dvije opštine žene predsjednice skupština opština. Učešće žena u odborničkim sastavima je 14%.⁸⁸

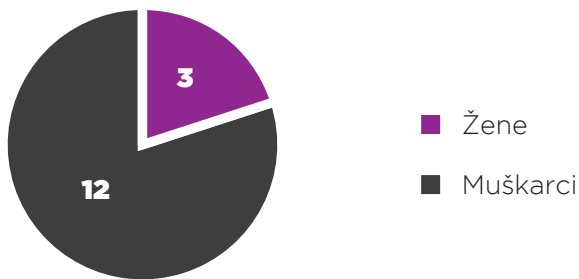
Odnos žena i muškaraca na pozicijama predsjednika/ce opština u Crnoj Gori

- Žene
- Muškarci

Kada je riječ o sudstvu, Crna Gora ima predsjednicu Vrhovnog suda. Predsjednik Upravnog suda je muškarac, žena je zamjenica, četiri su sutkinje i isto toliko sudija u sastavu ovog sudskog tijela. Žena je predsjednica i Apelacionog suda, a struktura ovog tijela je rodno izbalansirana. Sudskim savjetom predsjedava žena, zamjenik je muškarac, a od osam članova ovog tijela samo je jedna žena. Predsjednici privrednih sudova u Podgorici i Bijelom Polju su muškarci, kao i predsjednici viših sudova u ova dva grada. Od petnaest osnovnih sudova u Crnoj Gori žene su predsjednice u tri.⁸⁹

88 <http://www.uom.co.me/>

89 <http://sudovi.me/>

Žene i muškarci predsjednice/i Osnovnih sudova u Crnoj Gori

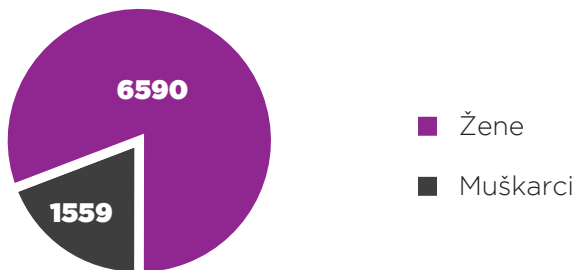
Žena je donedavno obavljala funkciju Vrhovne državne tužiteljke. U diplomatsko konzularnim predstavništvima od ukupno zapošljenih je 48,4% žena, a 51,5% muškaraca, pri čemu je samo 17,4% ambasadorke. Žene su prisutnije na pomoćničkim pozicijama kao što su ministarke savjetnice, savjetnice, sekretarke, itd. dok su konzuli i generalni konzuli svi muškarci.⁹⁰

Na rukovodećim mjestima u Upravi policije od 193 zapošljena, samo 20 su žene. Policijske poslove obavlja 328 žena, dok je muškaraca čak 3.826.⁹¹

U sistemu odbrane, od ukupno 2.079 zapošljenih, žena je 238 ili 11,5%, dok je žena u Vojsci Crne Gore od ukupno 1.879 zaposlenih 166 ili 8,8%.⁹² Zanimljivo je pomenuti da Ministarstvo odbrane vodi žena.

Žene i obrazovanje

Popis stanovništva iz 2011, ukazuje da je veće učešće žena u populaciji bez škole i sa nepotpunom ili završenom osnovnom školom, jer je evidentirano 1.559 nepismenih muškaraca i 6.590 nepismenih žena u dobi od 15 godina i više. U dobnim grupama preko 70 godina nepismenih žena je deset puta više nego nepismenih muškaraca. Prosječna starost nepismene žene je 66, a muškarca 44 godine. Svaka peta žena upisana na fakultet 2007/08 je diplomirala 2010, dok je za isti period svaki sedmi muškarac diplomirao.⁹³

Odnos žena i muškaraca u ukupnom broju nepismenih lica u Crnoj Gori / popis stanovništva 2011.

90 <http://www.mip.gov.me/index.php/Ambasade-i-konzulati-CG-u-svijetu/>

91 <http://www.gendermontenegro.me/SR/action-plan-for-achieving-gender-equality-in-montenegro-in-the-period-from-2013-to-2017-2/>

92 Ibid.

93 Ibid.

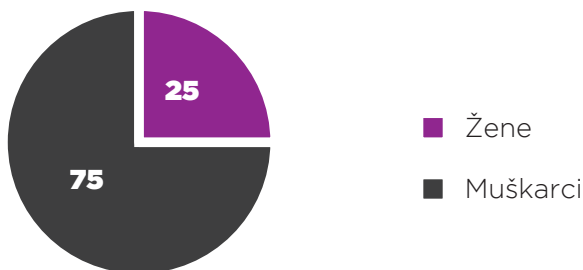
Broj magistara/magistrantkinja naglo se povećava od 2006, u periodu od 2006. do 2010. stopa rasta muškaraca magistara je 488%, a žena magistrantkinja 688%. Broj doktora/ki nauka od 2000. do 2010. je rastao po stopi od 200%, dok je broj doktorki nauka u istom periodu rastao po stopi od 500%.⁹⁴

U obrazovanju je još uvijek prisutna segregacija obrazovnih profila, što znači da se žene još uvijek školuju za zanimanja koja se smatraju „tipično ženskim“, a muškarci za “muška” zanimanja. Međutim, trendovi ukazuju da se ovo mijenja na bolje.

Polna struktura pokazuje da je podjednak broj kompjuterski pismenih žena i muškaraca. Tako čak 62,3% žena nikada nije koristilo računar, dok je kod muškaraca taj procenat nešto manji i iznosi 56,8%. Dalje, čak 60% muškaraca i 66% žena⁹⁵ nikada nije koristilo internet.

Nastavno osoblje u osnovnim školama je dominantno žensko sa u 72,9% žena i 27,1% muškaraca. U srednjim školama žene su prisutne u 61,1% od ukupnog broja nastavnog osoblja, dok muškarci čine 38,9%. No, tek svaka 134-ta žena zapošljena u obrazovanju je direktorica, dok je svaki 18-ti muškarac direktor.⁹⁶

Jedino u oblasti visokog obrazovanja je procenutalno manji broj zapošljenih žena. Rektori državnog, kao i oba privatna univerziteta su muškarci. Na državnom univerzitetu samo 25% dekana su žene. U senatu istog univerziteta, koji broji 40 članova/ca, ima 9 žena, a u Upravnom odboru je šest žena od ukupno 13 članova. Na privatnim fakultetima žene su u značajnijoj mjeri dekanice, u čemu prednjači privatni Univerzitet Donja Gorica, koji u svom sastavu ima nekoliko fakultetskih jedinica, a žene su 100% dekanice, dok na, takođe privatnom, Univerzitetu Mediteran žene zauzimaju 57, 14% pozicija dekanica.⁹⁷

Odnos žena i muškaraca na pozicijama dekana Univerziteta Crne Gore

94 Ibid.

95 Ibid.

96 Žene i muškraci u Crnoj Gori, Monstat, Podgorica,2012.

97 <http://www.ucg.ac.me>; www.brucos.me

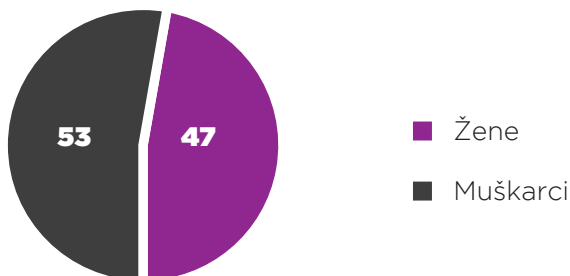
Žene u medijima

Na pozicijama odlučivanja u medijima su uglavnom muškarci, iako su žene veoma zastupljene u novinarskoj profesiji. Međutim, primjetno je da ni novinari ni novinarka nije dovoljno senzibilisani/e za pitanja rodne ravnopravnosti i skloni su senzacionalizmu koji ima nepovoljan uticaj na javno mnjenje kada je riječ o rodnoj ravnopravnosti.

Medijski sadržaji su nerijetko mizogini, ispunjeni predrasudama i stereotipima o ženama. Žene u medijima se najčešće svode na seksualne objekte, a mediji postaju centar širenja ejdžizma (diskriminacija na osnovu starosti) protiv žena. Žene koje se pojavljuju u medijima, bez obzira na funkciju i ulogu u kojoj se pojavljuju, moraju da odgovaraju standardima ljepote i mladosti koje nameće industrija zabave. Rodno senzitivni jezik se još uvijek ne koristi u potpunosti u svim medijima, iako je značajno poboljšana situacija u proteklih nekoliko godina.

Žene na tržištu rada

Nezapošljenih žena u Crnoj Gori u aprilu 2013. bilo je 15 616, što od ukupnog broja nezapošljenih koji iznosi 32 986, čini 47%.⁹⁸

Odnos žena i muškaraca u ukupnom broju nezaposlenih lica u Crnoj Gori / april 2013.

Rodni jaz u zaradama, po satu rada, u Crnoj Gori je u periodu od 2008. do 2011. iznosio 16 % u korist muškaraca, pokazalo je istraživanje Fondacije za razvoj ekonomske nauke (FREN), a žene su u izuzetno malom procentu - 9,60% - vlasnice privrednih subjekata u Crnoj Gori,⁹⁹ u odnosu na zemlje Evropske unije.

I pored solidno razvijenog institucionalnog i zakonskog okvira rodna ravnopravnost je vrijednost koja u crnogorskom društvu još nije u potpunosti zaživjela. Brojni su izazovi koji stoje na putu postizanju rodne ravnopravnosti, počev od potrebe prevladavanja patrijarhalnih i tradicionalističkog strogih podjela među polovima, predrasuda o ulogama polova koja je prisutna i kod muškaraca i kod žena, ekonomskih slabosti društva, sve do nedostatka neupitne političke volje da se ravnopravnost sprovede.

98 http://www.monstat.org/cg/publikacije_page.php?id=1139

99 Žene i muškarci u Crnoj Gori, Monstat, Podgorica, 2012.

de kao model odnosa u pristupu i korišćenju resursa društva i doprinosu njegovom unapređenju. Više od 60% ispitanika u Crnoj Gori saglasno je sa tvrdnjom da je najvažnija uloga žene u društvu da bude dobra žena i majka,¹⁰⁰ što najbolje ilustruje snagu izazova koji stoje na putu postizanja većeg učešća žena u javnom i političkom životu i pune ravnopravnosti polova u crnogorskom društvu.

---

100 Stavovi o diskriminaciji i LGBT, CGO-LGBT Forum Progres, 2012.

KRATKI VODIČ
O OSNIVANJU I
REGISTROVANJU
NVO U CRNOJ GORI

U pripremi za osnivanje nevladine organizacije trebalo bi konsultovati odredbe Zakona o nevladinim organizacijama¹⁰¹ kojima su sva pitanja oko osnivanja, registracije i drugih aspekata funkcionisanja NVO-a regulisana. Takva priprema u znatnoj mjeri olakšava i skraćuje postupak registracije, s obzirom na to da nadležni organ ne može izvršiti upis u Registar bez cjelokupne uredne dokumentacije. Prilikom procedure upisa ne postoje administrativni troškovi za podnosioca prijave. Nadležni organ državne uprave za vršenje poslova registracije i vođenja evidencije o NVO je Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP).¹⁰²

KORAK 1: OSNIVANJE I REGISTRACIJA NVO-A

Nevladina organizacija se na osnovu Zakona o NVO definiše kao ne-profitna organizacija sa članstvom, koju osnivaju domaća i strana fizička i pravna lica, radi ostvarivanja pojedinačnih ili zajedničkih interesa ili radi ostvarivanja i afirmisanja javnog interesa. Osniva se na osnivačkoj skupštini, na kojoj se usvajaju *osnivački akt i statut* i bira *lice ovlašćeno za zastupanje i predstavljanje organizacije*. Za osnivanje NVO je potrebno najmanje pet osnivača – sa prebivalištem, boravištem ili sjedištem u Crnoj Gori.

Nakon usvajanja akata udruženja na osnivačkoj skupštini, nevladina organizacija, preko lica koje je određeno da je zastupa i predstavlja, *podnosi prijavu za upis Ministarstvu unutrašnjih poslova uz koju prilaže osnivački akt i Statut organizacije*. Sadržaj osnivačkog akta i pitanja koja treba da budu regulisana statutom propisani su Zakonom o NVO. *Prilikom procedure upisa ne postoje administrativni troškovi za podnosioca prijave*.

Osnivački akt nevladine organizacije mora sadržati sljedeće podatke:

- lično ime ili naziv osnivača;
- naziv, adresu i sjedište organizacije;
- ciljeve i djelatnost organizacije;
- trajanje organizacije i
- lično ime i adresu lica ovlašćenog za zastupanje i predstavljanje organizacije.

Statutom nevladine organizacije moraju se urediti sljedeća pitanja:

- *naziv i sjedište organizacije* (naziv i znak novoosnovane NVO mora se razlikovati od naziva i znaka već registrovane NVO. Takođe, naziv NVO može se upisati u registar i na jednom ili više stranih jezika, ali naziv na službenom jeziku mora biti na prvom mjestu);

---

101 http://www.crno.me/attachments/article/7408/Zakon_o_nvo_-_usvojen2.pdf

102 Korišćeni materijali iz priručnika „Kako osnovati i registrovati NVO u Crnoj Gori” koji je izradilo Ministarstvo unutrašnjih poslova <http://www.mup.gov.me/biblioteka/dokument>

- *unutrašnja organizacija, organi upravljanja i kontrole* (obavezni organi udruženja su skupština i upravni odbor, s tim da se Statutom mogu predvidjeti i drugi organi);
- *ciljevi i djelatnost organizacije* (ovim odredbama bi trebalo jasno i koncizno utvrditi osnovne ciljeve i djelatnosti radi kojih se udruženje osniva, vodeći računa i o tome da isti ne mogu biti usmjereni na nasilno rušenje ustavnog poretka i narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih ljudskih ili manjinskih prava ili izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti zasnovane na rasnoj, nacionalnoj, verskoj ili drugoj pripadnosti ili opredjeljenju, kao i polu, rodu, fizičkim, psihičkim ili drugim karakteristikama i sposobnostima);
- *način finansiranja* (navesti izvore iz kojih NVO ostvaruje sredstva za rad npr. članarina, dobrovoljni prilozi, pokloni, finansijske subvencije, ostavnine, kamate na uloge, dividende, zakupnine itd.);
- *prestanak rada i raspolaganje imovinom* (neophodno je utvrditi nadležni organ organizacije koji donosi odluku o prestanku rada udruženja. Takođe, treba imati u vidu Zakonsku odrednicu da se imovina NVO koja se briše iz registra dodjeljuje drugim nevladinim i humanitarnim organizacijama registrovanim u Republici, shodno odluci nadležnog organa NVO) i
- *drugi odnosi od značaja za djelovanje i rad NVO* (koja su to pitanja zavisi od same organizacije, njenih ciljeva i planiranog načina ostvarivanja tih ciljeva).

Ministarstvo unutrašnjih poslova dužno je roku od 10 dana od dana podnošenja prijave za upis izvršiti upis u Registar nevladinih organizacija, o čemu izdaje rješenje, ili, u skladu sa opštim pravilima upravnog postupka, ukazati podnosiocu prijave na nedostatke u dostavljenoj dokumentaciji uz ostavljanje roka za otklanjanje istih.

Nevladina fondacija je neprofitna organizacija bez članstva, koju osnivaju domaća i strana fizička i pravna lica, radi udruživanja sredstava i imovine u cilju ostvarivanja dobrotvorne i druge djelatnosti koja je od javnog interesa i značaja. Može je osnovati najmanje jedno lice nezavisno od prebivališta, boravišta ili sjedišta u Crnoj Gori, a može se osnovati i testamentom.

Osnivački akt fondacije, pored podataka koje sadrži i osnivački akt udruženja, sadrži i podatke o predsjedniku i članovima upravnog odbora, kao i podatke o početnoj imovini fondacije. Ako se fondacija osniva testamentom, testament mora da sadrži podatke potrebne za osnivanje i upis fondacije u registar ili podatke o licu koje se ovlašćuje da preduzme sve radnje potrebne za osnivanje i upis fondacije. *Statutom* fondacije uređuju se ista pitanja kao i kod NVO. Organi fondacije su upravni i nadzorni odbor. Predsjednik i članovi upravnog odbora imenuju se

osnivačkim aktom. Članovi upravnog i nadzornog odbora ne mogu biti ista lica. Statutom fondacije mogu se predvidjeti i drugi organi fondacije. Postupak registracije nevladine fondacije i njen upis u Registar nevladinih fondacija identičan je kao i kod NVO.

Postupak izmjena podataka o NVO

Na osnovu Pravilnika o sadržini i načinu vođenja registra nevladinih organizacija u Registar nevladinih organizacija i Registar nevladinih fondacija upisuju se sljedeći podaci:

- redni broj upisa;
- datum upisa;
- akt o osnivanju;
- statut;
- naziv;
- sjedište i
- lično ime i adresu lica ovlašćenog za zastupanje i predstavljanje.

NVO je dužna da Ministarstvo unutrašnjih poslova obavijesti o svakoj promjeni činjenica koje se upisuju u registar u roku od 30 dana od dana izvršene promjene, jer promjena činjenica ne proizvodi pravne posljedice ukoliko se ne upiše u registar. Uz obavještenje o promjeni činjenica upisanih u Registar, dostavlja se i odluka statutarno nadležnog organa organizacije o toj promjeni. Obaveza obavješćavanja MUP o promjeni činjenica upisanih u Registar, u skladu sa odredbama Pravilnika, odnosi se samo na promjene unutar organizacije koje se tiču: *statuta, naziva, sjedišta i lica ovlašćenog za zastupanje i predstavljanje organizacije!*

Dokumentacija u vezi sa upisom u Registar NVO predaje se lično ili poštom, na adresu: MUP – Sektor za državnu upravu, Bulevar Sv. Petra Cetinjskog 22, 81000 Podgorica. Ovlašćeni službenici Ministarstva koji vrše poslove registracije i vođenja evidencije o NVO su samostalni savjetnici: Mira Jovović i Sanja Anđušić; telefon: 020 243 445.

Obrasci statuta i osnivačkog akta kao i uputstva za njihovo popunjavanje, u skladu sa novim Zakonom o nevladinim organizacijama, usvojenim 11.07.2011. godine dostupni su na sajtu Centra za razvoj nevladinih organizacija:

<http://www.crnvo.me/obrazci-za-nvoe/udruenja.html>

Svi građani/ke zainteresovani/e da osnuju i registruju svoju NVO, mogu se obratiti za savjet Centru za razvoj nevladinih organizacija, Dalmatinska 78, Podgorica, pozivom na brojeve telefona: + 382 20 219 120; 219 121; 219 122; 219 123, ili slanjem mejla na **crnvo@crnvo.me**.

KORAK 2: IZRADA PEČATA ORGANIZACIJE

Nakon izdavanja rješenja o registraciji organizacije, pristupa se izradi pečata kod ovlaštenog pečatoresca i otvaranju žiro računa. Uz zahtjev za izradu pečata podnosi se i ovjerena kopija rješenja o upisu organizacije u registar nevladinih organizacija, kao i opis pečata (okrugao, četvrtast, znak, napis, itd).

Opis pečata mora u potpunosti odgovarati statutarnim odredbama koje uređuju ovo pitanje, a naziv organizacije upisan u pečatu mora u potpunosti odgovarati nazivu pod kojim je organizacija upisana u registar jer će jedino tako biti vjerodostojan i validan.

Osim kopije rješenja o registraciji potrebno je uplatiti i taksu za izradu pečata.

KORAK 3: IZVOD IZ REGISTRA O JEDINICI RAZVRSTAVANJA PO DJELATNOSTIMA/PRIJAVA ZA OBAVLJANJE DJELATNOSTI.

Sljedeća dokumentacija se podnosi Zavodu za statistiku Crne Gore – MONSTAT (www.monstat.org, IV Proleterske 2, Tel: +382 20/230-811):

- Popunjen RJR obrazac, pečatiran i potpisan (Obrazac se dobija u Zavodu za statistiku);
- Kopija rješenja o registraciji NVO-a;
- Statut NVO-a;
- Dokaz o uplati predviđenog iznos sredstava na ime administrativne takse za registraciju na žiro-račun MONSTAT-a (broj žiro računa i visina iznosa za uplatu dobijaju se u Zavodu za statistiku i nakon toga uplaćuju putem uplatnice u pošti ili banci. Uplatnica ovjerena u banci ili pošti donosi se prilikom podizanja rješenja o upisu u registar o jedinici razvrstavanja po djelatnostima).

KORAK 4: OTVARANJE RAČUNA U POSLOVNOJ BANC

Za otvaranje računa u poslovnoj banci potrebno je podnijeti sljedeća dokumenta:

- Popunjen i pečatiran zahtjev za otvaranje žiro-računa (formular se dobija od banke);
- Potvrda o registraciji NVO-a;
- Prijava/izvod za obavljanje djelatnosti od MONSTAT-a;
- Ovjerena kopija osnivačkog akta (ugovora ili odluke o osnivanju);
- Ugovor o deponovanju sredstava kod banke (zaključuje se u banci), potpisan i pečatiran;
- Karton deponovanih potpisa i pristupnica (dobija se u banci), potpisan i pečatiran;

- Obrazac OP (ovjeren potpis ovlašćenih lica za zastupanje, dobija se u banci). Ovjera se vrši u osnovnom sudu;
- Fotokopije ličnih karata ovlašćenih lica;
- Rješenje o izvršenoj poreskoj registraciji (PIB). Obaveza naknadnog dostavljanja. Dokument se dobija u KORAKU 5.

KORAK 5: DOBIJANJE PORESKOG IDENTIFIKACIONOG BROJA (PIB)

Sljedeća dokumentacija se predaje Poreskoj upravi (www.poreskau-prava.gov.me, Put Radomira Ivanovića 2, Tel: +382 20/448-234):

- Zahtjev (obrazac JPR) koji se dobija od Poreske uprave, potpisan i pečatiran;
- Potvrda o registraciji NVO-a;
- Prijava/izvod za obavljanje djelatnosti od MONSTAT-a;
- Fotokopija dokaza o identifikaciji (lična karta, pasoš ili vozačka dozvola) lica koje podnosi Prijavu.

DODATNI KORISNI LINKOVI:

<http://www.crnvo.me/pravna-regulativa/nvo-regulativa.html>

<http://www.tacso.org/project-org/Montenegro/?id=246>

http://www.gsv.gov.me/sekretarijat/Kancelarija_za_saradnju_s_NVO